

Pouvreuren Hiztegi Laukoitza

GIDOR BILBAO
(EHU, Gasteiz)

Abstract

This paper aims to draw attention to one of Silvain Pouvreau's manuscripts. This document to which not proper consideration has been given to, is part of the Fonds Celtiques et Basques of the Bibliothèque Nationale de Paris (BNP 8, fol. 201-206). We publish here this manuscript (we've called it C manuscript), where Pouvreau copies, completes and remakes the best known one till now (the A manuscript, BNP 7) demonstrating that Pouvreau's purpose was the Basque-French-Spanish-Latin Cuatrilingual Dictionary. We'll try to show that according to the several notes sent by Oihenart to Pouvreau and included here, this C manuscript was written in 1665, between May and August.

Silvain Pouvreuren lan argitaragabe nagusia aipatzean *Euskara-Frantsesa Hiztegia* izaten dugu gogoan, horrela irakatsi bait digute bere lanez arduratu direnek. Bourgeseko apaizaren eskuz idatzirik ezagutzen ditugun hiztegi honen eskuizkribuak bi direla ere esan zaigu, Pariseko Biblioteka Nazionaleko *Fonds Celtiques et Basques* delakoan (BNP hemendik aurrera) daudela biak gogoraziz. Eskuizkribu hauen mikrofilmak ikustean aurkitu genuen gure ohizko lan arloari zeharka baino ukitzen ez dion egile honi buruz idaztera bultzatu gaituen datua, izan ere hiztegiaren hirugarren eskuizkribu bat bait dago Parisen beste biekin batera. Artikulu honetan erakutsi asmo dugunez Silvain Pouvreauk beste biak baino beranduago idatzia da hirugarren eskuizkribu hau, ziurrenik 1665.eko maiatzak 12.a eta abuztua bitartean idatzia hain zuzen ere, orain arte aipatzen zirenetako bat (BNP 7 alegia) kopiatu, osatu eta egokitzen du, eta Pouvreuren asmoa hiztegi laukoitza, hots, euskara-frantsesa-gaztelania-latina idatzi eta argitaratzea zela erakusten du.

Henri Omontek 1890.ean argitara eman zuen katalogoan (Omont 1890) ondoko hau irakurtzen da BNP 7 eta BNP 8 eskuizkribuei dagokien lekuan:

7. Dictionnaire basque-français, par Silvain Pouvreau, prêtre du diocèse de Bourges. XVIIIe siècle. Papier. 213 feuillets. 265 sur 190 millim. Demi-rel. (Anc.Colbert 3104. Regius 7700,3.)

8. Le même dictionnaire.

*Mila esker Arantza Bilbao Telletxeari lan honetan eta guztietan beti eskaini dizkidan aholku eta zuzenketengatik.

Incomplet du commencement et de dix feuillets environ aux lettres I-K; le dictionnaire débute au mot *Çafarda* (fol.33).

Il est daté, à la fin, du 16 octobre 1663.

Une copie des vocabulaires basques de S. Pouvreau est conservée à la bibliothèque de Rouen, sous le n° 336 du fonds Montbret.

En tête du volumen se trouvent un fragment de grammaire (fol. 1-3), une liste de noms de lieux basques, et plusieurs listes de mots, avec leur traduction française, accompagnées d'observations, envoyées à S. Pouvreau par Arnould Oihènart et datées "du may 1665" (fol. 4-32).

Fol. 201. Fragment de glossaire basque-français, *Arrayoa-Aztorea*.

Hortik aurrerako orrialdeetan dagoenaren berri ematen du ondoren. Vinsonek argitaratu zituen gehienak (Vinson 1892), baina ez 201. orriari hasten den zatia, bere berri ematean gehiago zehazten bazuen ere (Vinson 1892: x):

Fts. 201 à 206, grand format, fragment de dict. en quatre colonnes (basq., fr., esp., lat.) de *arriba* à *aztorea*.

Ez dugu ulertzen nola ez zuen zati honek hain bibliofilo eta euskalari zuhurraren arreta, eta ezta bere ondorengoena ere, erakarri, edo behintzat nola ez duen inork inoiz honetaz ezer idatzi. Izan ere hartzearekin bat ikusten da Pouvrearen beraren eskuz idatzia dela. Hainbat arinen ekarri nahi genuke hona gainera, Vinsonek berak aipatu liburuan argitara eman zuen *Privilege du Roy* delakoa. BNP 8-ko oraingo zenbaketan 245. orria hartzen duen baimen-zirriborroaz ari gara. Zirriborro bezala aipatzen du Vinsonek, eta horrela da izan ere, orri-alboko oharretako batek argi erakusten duen moduan:

Il faut laisser le mot de six en blanc parce que c'est à monseigneur le Chancelier a y mettre autant dannees quil voudra.

Argi dago benetakoa baimen baten jarriko ez lituzkeen oharrak ezartzen dizkiola eskuizkribu honi eta hortaz zirriborro den aldetik ez dela halabeharrez eginik den zerbaitetaz ari, baina bai eginkizun duen zerbaitetaz, edo behintzat bere asmoen artean duenaz. Hona hemen guri orain interesgarrien iruditzen zaiguna, Pouvrearen asmoa noizbait *Euskara-Frantsesa-Gaztelania-Latina Hiztegi Laukoitza* argitaratzea zela erakusten duelako (cf. Vinson 1892: 97-99):

De la part de Nostre bien-ami Silvain Pouvreau, Prestre du diocese de Bourges Nous a esté exposé qu'il a traduit en Langue Basque un Liure qu'il intitule *Iesusen Imitacionea* sur le latin de Thomas de Kempis Chanoine Regulier de l'ordre de Saint Agustin: Qu'il a aussi dressé une *Grammaire Basque et Françoisse avec quelques Dialogues familiers pour le commerce des deux langues*, Et de plus un *Dictionnaire Basque, François, Espagnol et Latin*. Lesquels Liures étant approuvez et iugez utiles au public il desireroit mettre en lumiere, et faire jmprimer.

Zati hau Vinsonek argitaraturik irakurtzean ez dugu ulertzen nola egile berak aipa dezakeen leku berean (Vinson 1892: vi) *memorandum* bezala erabili zuela Pouvreauk bere hiztegia. Goian bildu dugun zatiko azken esaldiak (*Lesquels Liures ... il desireroit mettre en lumiere, et faire jmprimer*) ez dio zalantzari zirrikiturik uzten eta argi

agertzen du noizbait bere lanak, hiztegia barne, inprimategira eramatea zela Silvain Pouvreauren guraria.

Orain arte aipatu izan diren hiztegiaren BNP 7-ko alearen eta BNP 8-ko lehenaren deskripzioak bai ondo ematen dizkigula liburuzale honek bere euskal bibliografi saioan (Vinson 1984: 116-119). Oraintsu eman digu Mari Jose Kerejetak (Kerejeta 1991: 868-869) bi kopia ezagun hauen arteko alderaketaren xehetasun zenbait, Pouvreaux lehenbizikoa (*A* izena ematen dio Kerejetak) borradore gisa erabiltzen zuela eta bestea (*B* deitzen du) *A*-ren une bateko garbira pasatze bat dela baieztatuz; Oihenarten oharren berri hain garbi eman digun egile honek ikusi du hain zuzen ere *A*-n ertzetan dauden gauza asko *B*-n bere lekuan daudela, baina beste zenbait ez direla *B*-n agertzen.

Hirugarren urrats bat esan nahi du BNP 8-ko 201. orrian hasten den hiztegi zatiak (*C* izena emango diogu hemendik aurrera, Kerejetak proposaturiko izendaketa ez aldatzearren). Hots *A*-n agertzen diren azken zuzenketa eta eransketak ere sartuta eta egokituta daude *C*-n, eta horren ganean ere gehitu ditu Pouvreaux datu gehiago.

Hiru kopia hauetatik *a*- letratik hasi eta *x*- letraraino hiztegi osoa hartzen duen bakarra *A* da, eta hau da hain zuzen ere, argitalpenaren zain, euskalarien artean zabaldutako dena. Eskuz egindako kopiari zaharrenek ere (ikus honetaz Vinson 1984: 118-119 eta 552) berau hartu dute gehienetan jatorrizko testu bezala. Roueneko udal bibliotekan dagoen kopia (*ms. Montbret 336*) da alde honetatik aipagarriena, Coquebert de Montbret idazkari-jakintsu-kopiagileak 1837. urtean Pouvreauren hiztegia kopiatzeari ekin zionean, *A* bertsioa hartu bait zuen oinarritzko bezala, baina alboetan erantsi bait zizkion *B* eta *C*-ren aldaketa guzti guztiak, eta baita BNP 8-n diren Oihenarten oharretan agertzen diren gainerako datu guztiak ere.

arrayoa hitzarekin hasten da *C* eskuizkribua, baina orri hasieran hitz hau eta *arrødaren arrayoac* ezabaturik daude eta hurrengo datorrena *arriba* da. Hortik dator gorago bildu ditugun Omonten eta Vinsonen deskripzioetan batek bat eta besteak bestea aipatzea. Amaitu *aztorea* hitzarekin amaitzen da, hortaz *a*- letrarekin hasten direnetako azkenarekin. Orriz orri zenbatuta dago orrialdeztapen zaharrea, 17.etik hasi eta 22.erate, guztira sei orri osatuz.

B eskuizkribuan lehen hitza *çafarda* denez, pentsa lezake norbaitek *B*-ri aurretik falta zaion zatiaren atal bat dela *C*. Bi arrazoi ditugu hori ez dela horrela baieztatze-ko. Batetik orrien neurria bera, nahikoa handiagoak bait dira *C*-koak *B*-koak baino. Zitekeena zen ordea neurri ezberdinetako koadernotxo batek baino gehiagok —*C*-k eta *B*-k gure kasuan— osatzea erredakzio maila bakar bat. Ez da horrela, izan ere *B* baino beranduagokoa bait da orain guk ezagutzen dugun *A*-ren azken orrazketa, eta *A* baino beranduagokoa *C*-rena. Beste era batera esanda, *B*-k *A*-ko zenbait gauza egokituta biltzen baditu ere, badira *A*-n *B*-k biltzen ez dituen datuak, alboetan nagusiki, *B*-ri azken ukituak eman ondoren hartu zuelako berriro Pouvreaux *A*, zenbait eransketa egiteko. Bi eskuizkribuetako azken berrogeitamar hitzak alderatze hutsarekin ikusiko du hau edonork, baina hiztegi osoan zehar gertatzen den zerbat da. *C*-k *A*-ko alboetako eransketa hauek testu nagusian biltzen dituzenez —aurrerago erakutsiko dugu hau astiroago— ez dago zalantzarik aurreratutako dagoela lana *C*

idaztean B-n baino. Horra hor C eta B bi gauza direla, eta hortaz B ez dela C-ren jarraipena baieztatzeko bigarren arrazoia.

Badira ordea gure hiztegi honen neurriekin bat datozen datuak Oihenarten *Avertissement sur la dernière Explication des motz basques Enuoyee a Monsieur Pouvreau* delakoan (ikus Burgaud des Marêts 1866, Urquijo 1910 eta bereziki Kerejeta 1991). Kerejetak ondo ikusi duen bezala, aldi ezberdinetako hitz zerrendei dagozkie *advertissement* honetako zuzenketak. Baina oharraren zatirik handiena *a-* letrarekin hasten den hitz andana batek osatzen du. Orrialdez orrialde eta lerroz lerro doa Oihenart Pouvreuren hiztegiaren ale bati zuzenketak egiten. 32. orrialdea da aipatzen duen azkena, eta zuzentzen duen azken hitza *arratz*. Honenbestez hurrenkera alfabetikoari dagokionean gure hiztegia hasten den lekuan (*arrayoa*) eten ditu Oihenartek bere oharrak. Orrialdeak aipatzen ditu zuberotarrak, eta ez orriak, hamasei orrik osatzen dituzten hogeitamabi orrialdeak hain zuzen ere; eta esan dugu hamazazpigarren orria dela C eskuizkribuko lehena.

Lerroei dagokienean 45. bat eta 49. bat aurkitzen ditugu *advertissement*-ean aipatuta. A eta B eskuizkribuek 30-35 bana lerro dituzte orrialdeko eta nekez idatz zitzakeen Pouvreauk neurri horretako orrietan 45 edo 49 lerro, erraz ordea C-ren neurrikoetan, 45-50 lerro zenbatzen bait ditugu hemen orrialdeko.

Bestalde, Oihenartek eskuartean izan zuen hiztegi hau ez zela A eskuizkribua baieztatzeko, A-n ez bezala Oihenarten oharrean *arrastua* eta *arrotz* hitzak biak orrialde bereko legez aipatuta agertzen direla gogorarazten zuen Mari Jose Kerejeta (Kerejeta 1991: 872). Horrela balitz C-rekin ere arazo bera izango genuke, C-n ere *arrotz* hitza datorren orrialdean ez bait da *arrastua* agertzen; baina berak aurrerago (Kerejeta 1991: 898) eskaintzen zuen irakurketa zuzena ahaztu eta Urquijoren irakurketa okerra erabiltzen ari zen hemen Kerejeta, izan ere *arrastua* eta *arraz* bait dira Oihenartek 32. orrialdean direla esanez zuzendu nahi dituen hitzak.

Ez dirudi, beraz, inork gehiegikeriatzat hartu beharko lukeenik Oihenartek zuzendu zuen hiztegia C-ren aurreko hamasei orrialdeak zirela esatea. BNP 8-ko eskuizkribuan ez darama *advertissement* honek ezelako datarik, baina 1665.eko abuztukoa —galdera ikurra eransten dio egunari, hots 12koari— irakurri zuen Urquijok (Urquijo 1909: 506) guk dakigula azkenengoz Paul Labrouchek izan zuen mauletarren ohar honen zirriborroan. Berez data honek ez digu ezer ziurrik adierazten, zuzena dela onartzen badugu ere, guk ezagutzen ez ditugun hamasei orrialdeak ordurako idatzita zeudela baino ezin bait dugu baieztatu horrekin. Baina hemen aurkeztuko dugun C eskuizkribua 17. orrialdean aurrekoarekiko etendura adieraz lezakeen inolako ezaugarririk gabe hasten denez *arrayoa* hitzarekin, pentsatzekoa da beste hamasei orrialdeekin batera *a-* letrarekin hasten ziren hitz guztiak hartzen zituen koadernotxo bakar bat osatzen zuela, beraz, dena batera buruturiko lana izan daitekeela, eta horrenbestez 1665.eko datak balio lezakeela BNP 8-ko zati honentzat ere *terminus ante quem* gisa. Dena dela, guk uste dugun moduan lan bakarra bazen eta dena lanaldi berean egina, Oihenartek zergatik ez zuen dena zuzendu azaldu behar *dugu oraindik, eta oraingoz ez dudala nik galdera horrentzako erantzunik aitortu* behar.

Errazago dugu Oihenartek bidalitako ohar eta zuzenketa hauek erabilia *terminus*

post quem ezartzea, izan ere nabaria bait da, aurrerago erakutsiko dugunaren arabera, datarik gabeko *Première partie de l'explication* delakoaren (Kerejeta 1991: 876-883) eta Labrouchek utzi zion zirriborroan Urquijok irakurri zuenez maiatzak hamabiko data daraman *Suite de l'explication* hitz zerrendaren eragina Silvain Pouvrearen hiztegiaren C eskuizkribuko idazketa nagusian. Urtea ezin izan zuen Urquijok ondo irakurri, 166(?) ematen bait du, baina arrazoizkoa eta nahiko ziurra dirudi, Kerejetak dioen bezala, 1665.ekoa dela pentsatzeak. Oihenartek 1665. maiatzak 12an idatzitakoa hartzeko astia izan zuela Pouvreauk C idazten hasi zenerako esan nahi du honek.

Bestalde 1665.eko maiatzak 30.eko oharrek eta uztaileak 25.ekoez ez digute C-ren data erabakitzekeo laguntza handirik eskaintzen, hor aipatzen diren hitzetako bat ere ez bait da agertzen C-n. Berez maiatzak 30.eko zerrendan dauden *azcoina*, *auencac* eta *azcua* bai sartzen dira hurrenkera alfabetikoz C-n agertu beharko liratenkeen artean, baina arrazoiak arrazoi kontua da ez direla agertzen. Zorionez Urquijok eman zuen argitara (Urquijo 1909: 507) Labrouchen paperetatik baten argazkia, hain zuzen ere Pouvreauk Oihenarti zenbait hitzen azalpena eskatuz bidali zion gutunaren lehen orrialdearena. Oihenartek 1665.eko maiatzak 30.ean azaltzen dituen lehen hitzak ikusten dira argazkian Pouvrearen eskuz idatzita, eta hauen artean *azcuina* (sic), *auenca* eta *azcua*; eta alboan Oihenarten eskuz zirriborraturik batzuentzako erantzunak, besteak beste *azcuina*-rentzat. Pentsa genezake, beraz, Pouvreauk berak eskatu zituen hitzei buruzko azalpenak C-n sartu ez bazituen, C idatzi zuenean oraindik erantzuna hartu gabe zuelako izan zitekeela, baina oraingoz hori baieztatzeko datu positiborik ez daukagunez ez dago halakorik ziurtatzerik.

C-k A eskuizkribua kopiatu, osatu eta egokitzen duela eta Oihenarten lehenengo eta bigarren azalpenetako datuak testu nagusian biltzen dituela geratu zaigu erakusteko.

auendoa hitzean aurkitu dugu C eskuizkribuan Pouvreau A-tik kopiatzen ari dela ezin hobeto erakusten digun froga. BNP 7-n albo baten hiru hizkuntzatan idatzita dago hitz hau hornitzen duen atsotitz-adibidea: *Auendoan eguic egur eta lo : en Decembre du bois & l'en dors : en Deziembre leña eta duerme*. Ikus daitekeenez gaztelaniazko bertsoan huts egin du hizkuntza horretako juntagailu kopulatiboaren lekuan euskarazkoa jartzean. Kontua da C-n atsotitz hau testu nagusiaren lekuan hiru zutabetan kopiatzen duenean, aurrean duen testua hauxe berau duenez, berriro idazten duela *leña*-ren ondoren irakurtzen duen *et.*, hutsa dela konturatzean tatxatu eta behar duen *y* idatzi arte. Kopiatzailearen huts arrunta, beraz, jatorrizko testuak duen errata kopiatzea gero berak kopiatu ahala zuzentzeko.

C-k A kopiatzean osatu eta egokitu egiten duela erakustea ere erraza da, orrialde guztietan aurkitzen bait dira horren adibideak. Ez dugu hemen A eta C alderatzean aurkitzen diren aldaketen tipologia oso bat aurkeztuko, baina bai eskaini nahi genituzke mota ezberdinetako egokipenen enxmplu adierazgarri batzuk. Alde horretatik garrantzitsua da noizbait Pouvrearen hiztegiaren edizio kritikoa egin dezanak oso kontutan izan beharko duela zeintzuk diren lerroartean, tatxatuta edota alboetan idatzita agertzen diren hitz eta adierak zehaztea, datu hauek erakusten bait digute askotan erredakzio maila eta iturri ezberdinen bilakabidea, orain ezagutzen ditugun hiru bertsoien artekoa eta baita Oihenarten oharrena ere.

Aldaketa nagusia, esan bezala, hasieran euskara-frantsesa zen hiztegiari gaztelaniazko eta latinezko ordainak ere gehitzea da. Gaztelaniazko ordainak maiz agertzen dira A-n ere, baina ia beti euskarazkoa edota frantsesezko hitza baino beranduago idatzita, maiz orriaren alboetan. Latinezko ordainak hitzen batzutan bai baina oso gutxitan agertzen dira A-n. Edozein kasutan ere ez dago batere sistematikotasunik agerraldietan. C-n berriz, guk ezagutzen dugun zatian lau zutabetan idatzita izateak berak salatzen du hiztegi laukoitzea egiteko asmoa hasiera hasieratik zuela Pouvreaux. Halere guztira sei orrialde badira, soilik aurrenekoan eta bigarrenaren erdian ikusten ditugu lau zutabeak osatuta, *arriba* hitzetik *arruda*-raino hain zuzen ere. Hortik aurrera *aruntatzea* : *vibrare*; *asmatzez* : *diuinando*; *atalaya* : *promontorium*, *specula**; *prestuari atzerria berri* : *omne solum forti patria est**; *eracuz itçatac eure lagunac, nic guero hiri eure athunac* : *cum sancto sanctus eris*; *atocha, otacha* : *genistae, spartij genus**; *aurizquitzea* : *conculcare** eta *aurthen* : *hoc anno* dira latinez ere agertzen direnak. Izarrarekin eman ditugunak dira A-n ere agertzen zirenak eta ikusten denez ez dago esaterik zergatik ematen den batzuetan bai eta beste batzuetan ez. Ziburuko Etxeberriren hiztegitik harturiko hitzei buruz aritzean, euskaraz eta latinez emanak daudenak direla desagerturiko hiztegi horretatik harturikoak zioen Urquijok (Urquijo 1909: 516). Hor dugu, beraz, arrazoieta bat, eta badut susmoa gainerakoetan ere kasuan kasuko iturriarekin izan dezakeela zerikusia latinezko ordaina emateak. Iturria ezaguna dugun beste adibide bat hartzeagatik, *asmatzez* hitzaren kasuan bibliako *Act. 16, 16* da iturria, Leizarragaren itzulpenean, eta latinezko vulgatak leku honetan dakarren ordaina da Pouvreaux biltzen duen *diuinando*. Baina iturrien azterketa sakonagoa eskatuko luke halako baieztapen batek sendoa izatekotan.

Antzeko arazoa dugu gaztelaniazko ordaina noiz ematen den eta noiz ez ikusita, baina oraingoan Mari Jose Kerejetak erakutsi digu (Kerejeta 1991: 869 oh.) Cesar Oudinen *Thrésor des deux langues, française et espagnole* hiztegitik hartuak direla definizioak. Latinezkoen laugarren zutabea amaitzen denean ere *arrusina*-tik *artça* hitzera bitartean hitz guztietan aurkitzen dugu hirugarrena C-n, A-n hauetako batzuetan bakarrik dagoelarik gaztelaniazko hitza. Hortik aurrera, latinezkoekin bezala, hitz solteak dira gaztelaniaz ere ematen direnak, eta hauetatik batzuk dira, ez denak, A-tik hartuak. Aipagarri da, dena dela, testu nagusia baino beranduago idatzita daudela hauetako asko A-n, tinta ezberdinez edota alboetan, eta C-n aldiz testu nagusian.

Zertxobait berezia da atsotitzen kasua, batzutan A-ko alboetan gaztelaniaz eta frantsesez soilik agertzen bait dira, eta C-n bait daude euskaratuta, testu nagusian sartuta, hiru zutabetan hain zuzen ere. Ikus adibidez *astoa* hitzarekin ematen direnak, edo *athorra*-rekin eskaintzen dena.

Aipatu atsotitzak bezala badira hitz batzuk ere A-n alboetan edo lerroartean idatzita daudenak eta C-n aldiz idazketa nagusian. Ikus adibidez *arrosa* hitzaren inguruan bildutako multzoarekin gertatutakoa: ezkerreko alboan idatzita daude A-n *bassarrosa* eta *arrosa ondo* bakoitzea bere definizioekin; eskuineko alboan *indi arrosa*; eta lerroartean *indi arrosa* bigarren aldiz eta *çapata-arrosac*, idazketa nagusian daude denak C-n.

Osatze eta egokitze prozesuaz gehiago erakusten jarraituz, esan dezagun C-n

agertzen direla A-n ez dauden hitz batzuk, hala nola *arrencuradura*, *ardan asca*, *asaldadura*, *asaldamendua*, *azcona*... guzti hauek C-ren lehenengo idazketatik euren lekuan idatziak; edota *arregatcecoa*, *arrusela*, *artichauta*, *atunsalea*... C-n lerroartean idatzirik aurkitzen ditugunak. Batzutan hitza agertzen da A-n, baina esanahia bildu gabe, eta C-n eransten zaio hau, adibidez *arren*, *asmua*, *astrua*... hitzetan. Zenbait kasutan esanahi jakin bati dagokion hitza aldatu ere egiten du, adibidez A-n *attentioqui* dena, C-n *attencionerequin* da.

Baina badira A-n bai baina C-n aurkitzen ez ditugunak ere: *aurquitçaillea*, *aurquigarria*, *aurrigarria*, *axelaria*, *axtigarra*, *azcara*, *aza* eta bere multzoko guztiak... baina guzti hauek A-ko testu nagusian agertzen direnez, eta ez alboetan edo lerroarteetan, ez dugu pentsatu behar C idaztea amaitu ondoren idatzi direnik A-n, arrazoi ezberdinengatik ez direla bere hiztegiaren azken idazketan agertu behar iruditu zaiola Pouvreauri baizik; hitz eratorrien kasuan ziurrenik azken baten ez dutela hiztegi bateko sarrera bezala agertzeko garrantzia iruditu zaiolako, eta gainerakoen kasuan agian guri heldu ez zaigun hiztegiko beste leku baten sartu nahi izan dituelako, adibidez *b-* letrari dagokion lekuan, edo besterik gabe nahasketaren bat izan eta azkenean bere tokian ezartzea ahaztu egin zaiolako (*aza* hitza eta bere multzoarekin halako zerbait gerta zitekeen, hurrenkera alfabetikoan nahasteren bat bait dago A-n zati honetan).

Izan ere nahiko arrunta da hitzak hurrenkerari dagokionean hiztegiko leku bate-tik bestera eramatea. Ikus adibidez, hitzaren forma aldaerak kontutan izanik, A-n *arranta*, *arunta*, *arrunquidea*, eta C-n aldiz *arranta*, *arrantquidea* eta s.v. *arunta*: *voyez arronta*. Aipagarria da *astala* / *aztala* hitzaren kasua ere, A-ko idazketa nagusian *az-*formari dagokion lekuan agertzen bait da, eta *as-*formarekin, berriz, lerroartean idatzita, hain zuzen ere hurrenkera alfabetikoan azken forma honi dagokion lekuan. C eskuizkribuan *aztala* formarekin agertzen da bi aldiz, behin *as-* idatzita beharko lukeen tokian eta berriro *az-* aldaerari dagokionean.

atharbe hitzaren adibideak beste zerbait ere erakusten digu, hots, sailkapena ahal duen neurrian etimologikoa denez, gertatzen direla alde honetatik ere aldaketak, bertsio batetik besterako sailkapen aldaketak hain zuzen ere. *athea* hitzaren multzoan sartuta dago A-n *atharbe* hitza, eta *atharbea* hitza buru duen multzoan sartuta *ather-teea*. C-n ez da agertzen aipatu hitza *athea* hitzari dagokion multzoan eta *atherttea* da oraingoan bere barruan, lerro bakarrean *atherbea*, *atharbea* hitza biltzen duena. Hortaz A-tik C-rako bitartean ikasi du Pouvreauk *atherbea* eta *atharbea* hitz bakar baten aldaera direla eta *atherttea*-rekin dutela zerikusia, ez *athea*-rekin. Badirudi gainera, hitz honetatik aurrera, C-n behin baino gehiagotan egiten duen zerbait dela aditz izenak multzo buru bihurtzea (ikus *auenitcea*, *auertitcea*, *auiatcea*, *ausiquitcea* A-n ez, baina C-n bai multzo buru gisa).

Esan bezala, ez dugu hemen aldaketa mota guztien katalogorik aurkeztuko, eta aipatze hutsarekin utziko ditugu soilik aurkezpen moduarekin zerikusia duten aldaketa batzuk (ikus adibidez A: *arrega*, *fraise*, *fragum*, *maramoa*, *marruuia*, *marruuiaa*. C: *arrega*, *maramoa*, *marruuia* / *fraise* / *freza* / *fragum*), edota iturrien aipamenak urritzea eta hauen garrantzia gutxitzea (ikus adibidez s.v. *arregatcea* A: *lu*. 7,38. C: *lu*. 7; edo s.v. *artbeça* A: *bide artbeçari*... A.454. C: *bide artbeçari*...) eta aldeberean kasuren baten aipamen bera osatzea (A: *arren dute çure min*. C: *arren dute çure min handi*).

Baina ez genuke Oihenarten oharren eraginari buruzko zerbait gehiago esan gabe utzi nahi, hauek bait dira askotan orain arte aipatu ditugun aldaketen iturburu bat. Berez *Première explication* (Kerejeta 1991: 876-883) eta *Suite de l'explication* (Kerejeta 1991: 884-893) direlaokoe baina ez dituzte utzi gure ustez aztarna interesgarriak A eta C-ren arteko aldaketak azaltzeko, baina hauek oso garbiak.

arrontatcea hitzarena dugu kasu polita bi oharren eragina erakusteko. A-k ematen duen definizioa *moissonner* da. Oihenarten lehen azalpenak honako hau dio: *Selon aucuns il signifie moissonner, selon d'autres glaner*. Hurrengo azalpenak, maiatzak hamabikoak, lehenengo adiera biltzen du, baina beste era batera esanik: *sier le bled*. C-k bi adierak eta aurreneko adieraren esateko modu biak biltzen ditu argigarri bezala, eta gainera lehenengo honen gaztelaniazko eta latinezko ordainak ere eranstean ditu: *moissoner, scier le blé, glaner / segar / desecare*.

Merezi du *azcanaroa* hitzarekin gertatu dena ikusteak ere. A eskuizkribuan *azcanaroa* sarrera daukagu idazketa nagusian O. *blereau, taïsson* azalpenarekin, hurrenkera alfabetikoaren nahaste bat dela medio *azc-* segidari bigarrenkoz suertatzen zaion lekuan. *azc-* segidari lehenengoz dagokion lekuan *azcuina* dago albo baten beranduago idatzita, hau ere *blereau, taïsson* azalpenarekin. Oihenarten lehenengo azalpenean *azcanaroa: bl...., alicorne* dakar eta maiatzak hamabikoan *azcanaroa: le blaireau*. C-n bakoitza bere lekuan ditugu *azcanaroa, azcuina: blereau, taïsson* eta *azcuina, azcanaroa: blereau, tesson*. Lerroartean beranduago idatzita ordea aurkitzen dugu soilik Oihenarten aurreneko azalpenetik hartua izan daitekeen beste hau: *azcanaroa O.: licorne*.

Maiatzak hamabiko oharraren azalpena hitz askotan da nabari, baina baten ere ez ziurrenik *assentua* hitzean bezain nabarmen. *asentua O.* eta *assentuz eguina: fait de massonerie* da Pouvreaux bere hiztegiaren A bertsiotan idatzi zuena. Oihenartek *assentua: misse, établissement* dela esaten dio bere aurreneko azalpenean. Baina hurrengoan zabalago idazten dio honetaz: *assentua: est un mot de Navarre et d'Ipuzcoa pour dire deliberation ou resolution. On sen sert en quelques endroits de Labourt pour signifier un travail de massonerie. Etche horrec assentua ederra du: la massonerie de cette maison est belle*. Argi dago gero Pouvreaux bere hiztegiaren C eskuizkribua idaztean A-koa hartu eta maiatzak hamabiko azalpen hau laburtzen duena: *assentua O. en Navarre: deliberation, resolution; assentua en Labourt: travail de massonerie; assentuz eguina: fait de massonerie; etche horrec assentua ederra du: la massonerie de cette maison est belle*.

Badirudi beraz Silvain Pouvreauxen hiztegiaren edizioa egiteko lanari ekin diezaionak kontutan hartu beharko duela BNP 8-ko bigarren hitz zerrenda hau, eta beste iturrien artean aurre aurrean izan beharko dituela Oihenartek bidalitako azalpenak ere, aztarna zuzena utzi bait dute euskaraz hainbeste arduratu zen bourgestararren lanean.

Gure edizioa

A eta C eskuizkribuak eskainiko ditugu hemen, *arrayoa* hitzarekin hasi eta a-letrari dagokionaren bukaeraraino, hots, C eskuizkribua osorik eta A-n zati honi dagokiona. Orrialde bikoitietan aurkezten ditugu C eta bakoitietan A. A-ren azpian doaz eskuizkribuei dagozkien paleografi oharrak eta elkarrekin alderatzen laguntzen dutenak. *ler.* laburdura erabili dugu zerbait eskuizkribuan lerroartean dagoela adie-

razteko, *ezk.alb.* laburdura eskuizkribuko ezkerreko alboan idatzita dagoela esateko, eta *esku.al.* eskuineko alboan daudenentzat.

Ohar hauen azpian Oihenartek Pouvreauri bidali zizkion hiztegiari buruzko azalpenak bildu ditugu (aurrean 0 jarrita) hemen agertzen diren hitzekin zerikusirik dutenean, Mari Jose Kerejetaren ediziotik (Kerejeta 1991) hartuta. Ondoko laburdura hauek erabili ditugu Oihenarten gutun ezberdinak izendatzeko:

Oib 1: Oihenarten lehenengo azalpena (Kerejeta 1991: 876-883).

Mai 12: Maiatzak 12.eko azalpena (Kerejeta 1991: 884-893).

Abuzt: Labrouchen zirriborroan 1665.eko abuztuaren 12(?) data daraman azalpena (Kerejeta 1991: 897-898)

Oib dg: Izenbururik eta datarik gabeko azalpena (Kerejeta 1991: 898-899).

A eta C eskuizkribuek ematen dutenetik ahal den gutxien urruntzen saiatu gara, baina egin ditugu aldaketa batzuk, puntuazioari dagozkionak batez ere, letra larri eta xeheak aukeratzea hemen sartzen delarik. <-i-> eta <-j-> agertzen diren moduan utzi ditugu, baina <-u-> eta <-v->-ren kasuan beti idatzi dugu <-u->, ez bait da erraza Pouvreauk noiz bat eta noiz bestea nahi zuen asmatzea. Eskuizkribuetan agertzen diren aipamenen laburdurak kasu bakoitzean agertu bezala eman ditugu guk, baina badira eskuizkribuetan zehar hitz arruntei dagozkien batzuk ere, eta osaturik eman ditugu guk ondoko hauenak: *est, faire, homme, -ment, omne, personne, quand, quelque*. Parentesi artean ematen dugun guztia eskuizkribuetan tatxatuta agertzen dena da; testu nagusian aurkeztu nahi izan dugu, oharretara eraman gabe, nahiko esanguratsuak direlako, batez ere C-n, zuzenketen norabidea ikusteko.

Eskuizkribuetako antzera, lau zutabetan aurkezten dugu C-ko testua eta zutabe bakarrean A-koa. Bestalde hiztegi etimologikotako gisara, multzoka antolaturik daude bi eskuizkribuak; sangratuaren bidez adierazi ditugu guk multzoak, multzo bakoitzeko lehenengo hitza gainerakoak baino ezkerreago emanaz.

Aipamenak

Burgaud des Marêts, 1866, *Notes de A. Oihenart pour le glossaire basque de Pouvreau...*, Paris.

Kerejeta, M. J., 1991, "Oihenart Silvain Pouvrearen hiztegia", *ASJU*, xxv-3, 865-899.

Omont, H., 1890, *Catalogue des Mss. Celtiques et Basques de la Bibliothèque Nationale*, ondokoaren separata *Revue Celtique* XI (1890), 389-430.

Urquijo, J., 1909, "Las citas del Diccionario de Pouvreau", *RIEV* III, 504-519.

———, 1910, "Notes d'Oihenart pour le Vocabulaire de Pouvreau", *RIEV* IV, 220-232.

Vinson, J., 1984 [1891], *Essai d'une bibliographie de la langue Basque. Con las anotaciones del ejemplar de Julio de Urquijo*, Donostia.

———, 1892, *Les petites oeuvres basques de Silvain Pouvreau*, Chalon-sur-Saône. Gero faksimilean: Pouvreau, S., [1978], *André Dana Maria Privilegiatua*, Donostia.

POUVREAUREN HIZTEGIA: C ESKUIZKRIBUA (BNP 8, fol. 201-206)

(17 r°)			
(arrayoa)	(rayon)		
(arrodaren arrayoac)			
arreba	soeur de frere	hermana de hermano	soror fratris
arreba biz etchea	de deux soeurs la	de dos hermanas la	duae sororis domi
bethe, pr.486	famille est trop	familia es demasia-	nimum onus fratri
	chargée	do cargada	
arrebatasuna			
arreatcea			
arrega, maramoa,	fraise	freza	fragum
marruua			
arregatcea nigar	arrouser de larmes	regar con lagrimas	lachrimis rigare
uriz, Lu.7			
arregatcecoa	arrousoir	hurtaguas, regadera	clepsydra
arren	de grace, ie uous prie		quaeso te
arrenez nagotçu	ie uous conjure		obtestor
arren dute çure	ie ne m'etonne pas		non mirum si ita
min handi	s'ils uous aiment		tenentur tui desi-
	tant		derio
arrencura	plainte	querella, quexa	querela, querimonia
arrencuraz dago	il se plaint	(q) se quexa	conqueritur
arrencuratcea	se plaindre	quexarse, dar	conqueri
		querella	
arrencuradura,	complainte	quexa, querella	querimonia
arrencuramendua			
arrencuracorra	facile a se plaindre,	facil a quexarse	queribundus
	(.....)		
arrencuratia	plaintif, (qui se	quexoso	querulus
	plaint toujours)		
arretsia O., haretsia	enroué	ronco	raucus
arribera, erribera	riuiera	rio	fluuius, amnis
arrimatcea	arranger, (mettre en	poner en hilera,	disponere, congerere
	ordre), amonceler	amontonar	
arrimua	arrangement, mon-	monton	aceruus
	ceau		
arrimun emaita	arranger en mon-	poner en monton	coaceruare
	ceau		
arriskatcea, errisca-	risquer	arriscar	aleam subire
tcea			
arriskua	risque	risco, daño	alea, discrimen
arroa	taré, carié	carcomido O.	uitiatus
egur iharra eta	bois sec, (uermou-	bromado	lignum carie exe-
arroa	lu), carié		gum
arrobatcea (au) A.	desober		
arrochina, arrusina	rousine	resina, trementina	resina
arrocka	rocher	roca, peña, pedernal,	rupes
		rebenton	

POUVREAUREN HIZTEGIA: A ESKUIZKRIBUA (BNP 7, fol. 23-30)

(23 r°)

arrayoa: rayon

arrodaren arrayoac

arriba: soeur de frere

arribatasuna

arribatcea

arrega: fraise: fragum; maramoa, marruuiia, marruuiia

arregatcea nigar uriz, Lu. 7,38: arrouser de larmes

arren

arren eguidaçu atseguin hura: de grace faites moy ce plaisir

arren dute çure min

arren nagotçu: ie uous conjure, je uous prie instamment

arrencura: plainte

arrencuraz dago: il se plaint

arrencuramendua: plainte

arrencuratcea: se plaindre

arrencuratçaillea: qui se plaint

arrencuratia: plaintif, qui se plaint toujours

arretsia, O.: enroué; haretsia

arribera, erribera: riuiera

arrimatcea: arranger, amonceler, mettre en ordre

arrimua: arrangement, monceau

arrimun emaita: arranger en monceau

(23 v°)

arriecatcea: risquer; erriscatcea: arriscar

arriescua: risque; erriscua: risco, daño

arroa

egur iharra eta arroa, A. 286

arrobatcea: desober, A.

arrochina, A.: rousine: arrusina, resina

arroka: rocher: roca, peña, peñón, peñol, peñasco, pedernal, rebenton

C *arriba biz...*: ler. || *arregatcecoa...*: ler. || *arrencuradura, arrencuramendua*: bata bestearen azpian idatzita daude bi sarrera balira bezala, baina gero marra batez lotuta, sarrera bakar bat osatzen dutela adieraziz. || *facile a se plaindre*: beste hitz bat dago marra batez tatxatuta honen ondoren, baina ez da ulertzen. || *arrobatcea...*: ler. || *arroka...*: *arroca*-ri dagokion lekuan dago hurrenkera alfabetikoan.

A *arretsia...*: ezk.alb. || *arrobatcea...*: ezk.alb. || *arroka*: *arroca*-ri dagokion lekuan dago hurrenkera alfabetikoan.

O *Egur arroa* ou *harroa*, bois vermolu ou carie (Mai 12).
Arro, egur arroa. Bois carié ou pourry (Oih dg).

arroda	rouë	rueda	rota
arrodaren arrayoac	rais de rouë	rayos de la rueda	rotae radij
arroda bohoïnac	gourdes, frettes		
arrodaren çathiac	chantes de rouës	llantas	absides
arroda burdina			canthus
alcabusaren arroda	rouët darquebusë	rodete	rotula
arrodaren abatsa	bouton de rouë	boton de rueda	rotae umbilicus
arrodarenustaya	la tour de la rouë	cercillo derueda	orbile, is; (curuatu- ra rotae), orbis
arrogaceria, arrapace- ria	uolerie, pillerie	saqueamiento	rapacitas
arrogatcea	uoler, piller	robar	
arrogatçaillea, arro- garia	uoleur, pilleur	robador, salteador	expilator
arrola	rolle	lista, registro	series, codex
arrondela	rondache, bouclier	rodela, escudo, tarja	ancyle, clypeus
arronta, arrontera	commun, familier, (uulgaire)	familiar (-er), comun	communis
guciequin solhastu- ri, amolsu eta	qui parle a tous, amiable, familier	(preciado) comun con todos, amiga- ble y familiar	communis cum omnibus
arrontar (A. 166)			
arront dira bat	sont tout a fait (ul) un	(son) ellos son un enteramente	unum idemque sunt
arrontatcea	moissonner, scier le blé, glaner	segar	desecare
gaixtoen arronta- tceco sega (A. 572)	faux pour (couper) faucher les mechans	guadana por segar los malos	falx ad secandos improbos
(17 v ^o)			
arrontquidea	camarade	compañero	comes, sodalis
arrontquide gaitza	camarade hargneux	compañero mohi- noso	comes fastidiosus
arropa	robe	ropa, ropon	uestis
arroparen bazterra	largeur, etenduë de robe	anchura de ropa	
arroparen heguia	bord de robe	orilla, riuete	fimbria
arroparen alosna	troussi	redobladura	sinus plicatilis
arroparen pertala, petrala	lambeau de robe dechirée		limbus (segmentum) frus- tum
emaztequi arropa	robe de femme	saya, mongil	(sa) tunica, uestis muliebris
mairu arropa	robe de (maure, more) maure	(mairu arrop) alju- ba	
arrosa	rose	rosa	rosa
arrosac (nun pausa)	bien scait la rose	bien sabe la rosa	
badaqui ceïn escu- tan dagoen	en quelle main elle repóse	en que mano posa	
arrosaren baldea	chaton de rose	(encaxe de rosa) co- pa de rosa	rosae panicula

arroda: rouë: rueda; faire la rouë : rodar
 alcabusaren arroda: rouet: rueda, rodete
 arrodaren arrayoac: rais de rouë
 arrodaren çathiac
 arrogaceria: uolerie, pillerie, rapiñe
 arrogaria, arrogatçaillea: uoleur, pilleur
 arropatcea: uoler, piller
 arrola: roolle: lista, registro
 arrondela: rondache, bouchier: rodela
 arronta: commun, familier
 guciequin solhasturi, amoltsu eta arronter
 arront dira bat, A. 166
 arrontatcea: moissonner
 gaixtoen arrontatceco sega, A. 572
 arropa: robe: ropa, ropon
 arroparen bazterra
 arroparen heguia
 arroparen alosna: troussi
 arroparen petrala
 mairu arropa: robe de more: aljuba
 emaztequi arropa: robe de femme: saya, mongil
 arrosa: rose: rosa
 indi arrosa: rose d'Inde: artemisia
 arrosaren baldea

C *arroda boboinac...*: ler. || *arroda burdina...*: ler. || *arrodaren abatsa...*: ler. || *arrodaren ustaya...*: ler. || *orbis*: tatxatutakoaren gainean. || (*preciado*) *comun*: tatxatutakoaren gainean idatzita dago *comun*. || *faucher les mechans*: tatxatutakoaren gainean. || *arrontquidea*: A-n ikus *arrunquidea*. || *maure*: tatxatutakoaren gainean. || *arrosac badaqui...*: ler.

A *arrodaren çathiac*: ler. || *arrondela...*: ler. || *guciequin...*: ezk.alb. || *arroparen bazterra*: ler. || *mairu arropa...*: ezk.alb. || *emaztequi arropa...*: esku.al. || *indi arrosa...*: esku.al. eta ler.

O *Arronta* ou *arrontera*. Commun, vulgaire, ordinaire, familier (Oih 1).
Arrontera. Comun ou familier (Mai 12).
Arrontatcea. Selon aucuns il signifie moissonner, selon dautres glaner (Oih 1).
Arrontatzea. Sier le bled (Mai 12).
Arronquide. Veut dire camarade (Mai 12).
Arrunquide gaiza. Camarade hargneux ou fallacieux (Oih 1).
Arrôquide gaiza. Facheux camarade (Mai 12).
Arroparen petrala et non *petrala*. Le bord de la robe; item les lambeaux ou deschirures de la robe (Oih 1).
Arrosaren baldea. Veut dire pareil ou egal a la rose [Pouvreuren eskuz idatzita dago lerroartean *chaton*.] (Mai 12).

arrosa ondoa	rosier	rosal	rosarius rubus
arrosarioa	rosairè	rosario	rosarium
arrosariooco confraria	confrerie du rosairè	confradia del rosario	sodalitas, confraternitas
andre dana maria arrosa	lis	lirio, açucena, (peonia)	lilium
indi arrosa	rose d'Inde	artemisia	indica rosa
çapata arrosac	roses de souliers	trençados de çapatos	
otso arrosa, bassarosa	rose d'eglantier	gauança, xara	rosa canirubea
arrotza	hoste, etranger	estrangero, forastero	hospes, aduena
arrotz edireitea	trouuer etrange		
hitzcuntça arrotza	langue etrangere	habla estraña (-ngera)	peregrina, aliena lingua
arrotzcalea, urruitic heldu den gendea	arriué de gens qui uiennent de loing		hospites peregrini
arrotzteia	etranger, s'etranger	estrañar, estranarse	abalienare
arrotzten nau	me rebute, m'enuoye loing		
arrubia	hurlement (de loup [ou de ch]ien)	aullido	ululatus
arruda	ruë, herbe	ruda	rutha
arrusina, arrochina	resine (rou-), poix resine	resina, trementina	
arrusintsua	plein de resine (rou-)	resinoso, trementinoso	
arrussela	rousseau, poisson		
arruta	route	derróta	
ar, arry	mot pour faire aller une beste	arrè, harrè, uoz para agujar asnos	
çu handi, ni handi, norc erranen diogure astoari ar, arry	tu fais le grand, moy le grand, qui (de nous deux commandera l'asne) dira a lasne auance		
arsca O., mahira, mahia	mé, a pestrir	artesa	
artaça	instrument de ferrie		
artaldea	troupeau de brebis	ganado de ouejas	
artalde duenac urthe gaixtoriq ez nahi	qui a troupeau ne dessire mauuaise année	quien tiene ganado, no dessea mal año	
artça	ours, ourse	osso, ossa	
Eneco atcheca hi artçari, nic dema-	Eneco saisis toy de l'ours, a fin que ie		

- çapata arrosac: roses de souliers: trençados de çapatos
 andre dana maria arrosa: lis: lirio, açucena, peonia
 otso arrosa, bassarosa: rose de glantier: gauança, xara
 arrosa ondoa: rosier: rosál; rosier sauuaqe, çarça
 arrosarioa: rosaire: rosario
 arrosarioco confraria: confrairie du rosaire
 (24 r°)
 arrotza: hoste, etranger: estrangero, forastero
 arrotz edireitea: trouuer etrange
 arrotzcalea, A. 406, arrotzcalean campotic ethortcean
 arrotztea: etranger: estrañar; s'etranger: enagenarse
 arrotzten nau: m'enuoye loin
 arrubia
 arruda: ruë, herbe: ruda
 arrusina: rousine, resine: resina, trementina, tormentina
 arrusintsua: resineux: trementinoso, resinoso
 arruta: route
 arry: uoz para agujar asnos; arrè, harrè
 çu handi, ni handi, norc erranen dio gure astoari arry
 arscá: mé, O.; mahira
 artaçá: jnstrument de ferrerie
 artaldeá: troupeau de brebis
 artçá: ours; ourse: ossa
 Eneco, atcheca hi artçari, nic demadan ihesari, O. pr. 139: Eneco, saisis toy de l'ours a fin
 que ie m'ensuië

- C *estraña: estrangera* zuzenduz idatzita. || *arrotzcalea...*: soilik *arrotzcalea* zekarren hasieran eta beranduago erantsitakoa da gainerakoa. || [*ou de chien*]: tinta mantxa bat dago hemen, baina ikus A eskuizkribua. || *arrusela...*: ler. || *ar*: ler. || *resine (rou-)*: -ou-ren gainean idatzita dago -e-. || *dira a lasne auance*: tatxatutakoaren orde. || *artalde duenac...*: ler.
- A *bassarosa: rose de glantier: gauança, xara*: ezk.alb. eta ler.. Ezkerreko alboan *bassarosa* zekarren eta lerroartean *otso arrosa*-ren ondoren dator guzti hau. || *arrosa ondoa...*: ezk.alb. || *arrusintsua...*: ler. || *arry...*: ler. || *çu handi...*: ezk.alb.
- O *Arrozcalea*. Larriuee de gens qui vient de loin (Mai 12).
Arrubia. Hurlément de loup ou de chien (Mai 12).
Arrubia. Cry dvn chien enragé (Oih dg).

dan jhesari, pr. 139 (hirur eguneco arrotsa eta arraina, usain gaitz)	m'enfuye (lhoste & le pois- son passé trois iours puent)	(el huespe y el pe- ce, a tres dias hie- de)
(18 r°)		
artea, tarteá	entre deux, espace	
thuaren iretsteco	ne me donnet pas	
arteric ezteraut utsten	loisir de respirer	
artecaria, arartecoa	mediateur	
artean (ené)	entre, iusqu'a ce que, pendant	
çure eta ene artean	entre uous & moy	
çaude ni ethor ar- tean	demeurez iusqu'a ce que ie uienne	
dembora eder artei- no	jusqu'a ce que le temps soit beau	
han arteraino	jusques la	
bien artetic itçulia	echapé du milieu des deux	
arte mehin	dernierement	ultimamente, po- cos dias ha
artea	piege, finesse	
artezia	adresse, industrie	
artez behatcea	guigner	
artezcarra	le blanc auquel on tire	
artezcarrean hari- tcea	tirer au blanc, loüer au rampeau	
artezcar hari	il uise au blanc	
arteriotsua	adroit, plein de ru- se & de finesse	
artha, ansia, achola	soing, soucy	
arthatsua	soigneux	
arthatcea		
arthatu da		
artheça	droit	
bide arthecetic	egaré du droit che- min	
errebelatua		
bide artheçari ar- tez iarraiçuitcea		
artiçarra, art-urra- tcea, arguiçarra	etoile du matin	
artichauta	artichaut	alcarchofa
articulua	article	
fedezco articulua	article de foy	
articuluz articulu	d'article en article	

artea: piege, entre deux, finesse
 thuaren iretsteco arteric ezteraut utsten
 artecaria: mediateur; araratecoa, bitartecoa.
 artean
 çaude ni ethor artean: demeurez jusqu'a ce que ie uienne
 çure eta ene artean: entre uous et moy
 artecoa: entre deux
 çuc erran arteino: jusqu'a ce que uous ayez dit
 dembora eder arteino: jusqu'a ce que le temps sort beau
 han arteraino: jusques là
 arte mehin: dernièrement: ultimamente, postreramente, pocos dias ha
 arteriotsua
 artezia: adresse, industrie, finesse
 artez behatcea: guigner
 artezcarra
 (24 v°)
 artezcarrean hari dire
 guiçon artezcar haritcen dena
 artha: soin, soury; ansia, achola
 arthatsua: soigneux
 arthatcea
 arthatu da
 artheça: droit
 bide arthecetic errebelatua
 bide artheçari artez iarraiquitcea, A. 454
 artiçarra: etoile du matin; arguiçarra, art-urratcea
 articulua: article
 fedezco articulua: article de foy
 articuluz articulu: d'article en article

C *hirur eguneco...*: hiru zutabeak marra banaz ezabatuta eta beste marra batez orriko testutik banatuta. || *artichau-*
ta...: ler.

A *thuaren...*: ler. || *araratecoa*: sic. Hitzean bertan ilun dagoena argitzeko lerroartean idatzita dago *-ecoa*. || *çure eta...*:
ezk.alb.

O *Artescarra*. Veut dire le blanc auquel on tire (Mai 12).
Artescarrean harizea. Tirer au blanc. On sen sert aussy pour dire jouer au rampeau (Mai 12).
Arteriotsua. Adroit, plein de ruse & d'artifice (Mai 12).

articuluz	par article	
articulatcea	articuler	
artina belharra	plantin	
artoa, mayza	blé d'Inde, gros millet	(mays) xaramago, (mays) trigo ruuion
arto chehea	millet	mays, mijo
artoria O., argui	aube du jour	alua de dia
urratcea		
gau art'urratcega-bea		
aruatsac, auarrac	branchage, feuillars	
arunta, H.	voyez arronta	
(ogui arru)		
escuaren aruntçada	le tour de main	
aruntatcea	darder	uibrare
(18 v ^o)		
asaldatcea	fascher, detourner,	
	importuner	
asaldua	fascherie, importunité	
asaldadura		
asaldamendua		
alde guciz	entierement	
usatcen duçu bekatu		
eguitea, A. 106		
bekatua beretacotcen	se laproprie naturellement	
du		
bekatua bekatuari		
iratchequiric		
asca, makina, ortera	auge	
ardan asca	entonnoir	
ascaria O., gosaria	le desieuné	
ascaltcea, gosaltcea	dejeuner	
ascasia O.	parent	
asco, asqui	assez	
asco duten beçain	leur donne autant	
bertce gracia emaiten deraue	de grace qu'il leur en faut	
tiratcen bagaitu	s'il nous tire autant qu'il faut, A.	
asco den beçain		
bertce	102	
fauore comunac, arduracoac eta asco		
(al multi) diren beçain bertcecoac		
emaiten derauzte		
gogortuey, ez ordea beregainzcoac		
eta auantaillez-		

articuluz: par articles
 articulatcea: articuler
 artina belharra: plantin
 artoa: blé d'Inde, gros millet: mayz
 arto chehea: millet
 artoria, O.: aube de iour
   gau art-urratcegabea, A. 599
 aruatsac, auarrac: branchages, feuillars
 arunta: ordinaire, commun; arrunta
   ogui aruntaz bascatcen gaitu: il nous nourrit du pain commun
 escuaren aruntçada: le tour de main
 aruntçatcea: uibrare
 arrunquidea
   guiçon arrunquide gaitza, A. 326; batcari ondicozcoa
 aruntera
   guciequin behar da ičan solhasturi, amoltsu eta arronter, A. 166
 (25 r°)
 asaldatcea: fascher, irriter, detourner, importuner
   asaldua: fascherie
 asca: auge; 2. makina, ortera
 ascaria, O.: le dejeuné
   ascaltcea 2: dejeuner; gosaltcea
 ascasia, O.: parent
 asco, asqui: assez

C *trigo ruuion*: tarxatutakoaren gainean. || *alde guciz...*: eskuineko alboan idatzita daude hau eta hurrengo hiru sarrerak. Hurrenkera alfabetikoari dagokionean hori ez da lau lerro hauetako hitz barentzat ere leku egokia eta ez dakigu beraz zergatik dauden hor. Denak dira Axularren *Gvero*-ren 1643.eko argitalpeneko 103. orrialdean agertzen diren zatiak. || *asco duten...*: esku.al. || *tiratcen bagaitu...*: esku.al. || *fauore comunac...*: esku.al.

A *mayz*: beranduago idatzita. || *gau art-...*: ler || *arunta*: A-n *arun-* eta *arrun-* hasten diren batzuen ordainak C-n aurkitzeko ikus *arron-*. || *commun*: koadernoaren joskurak hartuta dagoenez ez da *comm-* baino irakurtzen. || *escuaren...*: ezk.alb. || *aruntçatcea...*: ezk.alb. || A.166: koadernoaren joskurak hartuta dagoenez ez da A. baino irakurtzen, baina ikus C bertsoia. || *ascaria...*: ler.

coac, A. 103, çumil		
esquerric asco	grand mercy	
ascoc dio, (ascote)	assez de personnes disent	
ascoc diote		
asco aldiz, ascotan	assez de fois	
ascoco ahal da	pourra suffire	
ez asquiz (ez asqui içanez)	ne suffisant pas	
ez asqui içanez	n'y ayant pas assez	
asquitcea (accom)	accomplir, suppleer	
asquituco dut es- cas çarena	je suppleeray a ce qui uous manque	
af[s]quico dira bia	deux suffiront	
çuhurcia asco bat	une sagesse passable, suffisante	
asea	saoul, remply, rassa- sie	
aseac barur denaz	qui est saoul n'a	el harto del ayuno
acholaric ez	soin de celuy qui est a jeun	no tiene cuydado ninguno
sabel ase bat	une saoulée, çarre- ture de uentre	
aseric etorri da		
asequia		
asetcea (saouler, remplir)	saouler, remplir	
cilho baten asetcea	remplir, combler un trou	
ase naiz	je suis rassasié	
aseco naiz	je me rassasieray	
asmatcea	deuiner, inuenter	
asmatçac	inuentions desprit	
(asr) asmatzez Act. 16	en deuinant	diuinando
asmatçaillea	inuteur	
asma lecu gucietan	en tous les lieux imaginables	
asmua	imagination, opi- nion	
asmuz miço da	il parle par opinion	
asnaur eguitea O.	ruminer comme font les bestes	
asnauren hari dire	ruminent	
aspaldia	le long temps, pour le passé	
aspaldi du	il y a long temps	
aspaldico guiçona	(homm) quil y a long temps quon	

esquerric ascoc: grand mercy
 ascoc erraiten du edo erraiten dute: assez de personnes disent
 ascoc aldiz, ascotan: assez de fois, assez souuent
 ascoco ahal da: il pourra suffire.
 ez asquiz, ez asqui içanez: n'y ayant pas assez, ne suffisant pas
 asquitcea: accomplir, mettre suffisamnt, suppleer
 asquituco dut escas çarena
 asquico dira bia: deux seront assez, suffiront
 ez asqui eritsiz: ne se contentant pas
 çuhurcia ascoc bat: suffisante, H.
 aseca: saoul, remply
 sabel ase bat
 aseric ethorri da
 asequia
 asetcea: saouler, remplir
 cilho baten asetcea: combler un trou, le bouscher
 asmatcea: deuiner, jnuenter
 asmatçac, E.: jnuentions d'esprit
 irauasia asmatzez, Ac. 16, 16
 asmatçaillea: jnuenteur
 asma lecu gucietan da Jaincoa: Dieu est en tous les lieux jmaginables
 asmua
 asmuz minço da: il parle par opinion
 asnaur eguitea, O.: ruminer comme font les bestes
 asnauren hari dire: ruminent
 (25 v°)
 aspaldia: le long temps
 aspaldi du: jl y a long temps
 aspaldico guiçona: homme qu'il y a long temps qu'on n'a ueu

C (*ascote*) *ascoc*: tatxatutakoaren gainean dago *ascoc*. || *a[s]quico*: *aquico* dakar eskuizkribuan. || *aseac barur...*: ler.

A *suppleer*: beranduago idatzita. || *asquituco dut...*: esku.al. idatzita. || *sabel ase bat*: ler. || *irauasia...*: esku.al. || *asmua*: ler. || *asnauren hari...*: beranduago idatzita.

	n'a ueu	
aspalditic	depuis long temps	
aspaldiz guerostic		
azpiradura	humiliation, ab[.....]	
beheradura	a[.....]	
(19 r°)		
asperra	satisfaction, contente- ment	
asper hartu dut	i'ay pris plaisir	
aspercaillua, asper- cainua	uengeance, desir de uengeance	
aspercailluz	par uengeance	
aspertcea, amerts- tea norbaiti	se uenger sur quelqu'un	
aspertu natçayo	ie me suis uengé de luy	
aspidea, aspidoa	aspic	sierpe, serpiente
(assentua, asprea) as- prea, garratza, mi- na	aspre, aigre	
aspretasuna	aspreté	
aspretcea, mintcea	rendre ou deuenir aspre	
asprequi	asprement	
assaia O.	phtysie	
assauta	assaut	
assentua O., en Nauarre	deliberation, resolu- tion	
assentua, en La- bourt	trauail de masson- nerie	
assentuz eguina	fait de massonnerie	
etche horrec assen- tu ederra du	la massonnerie de cette maison est belle	
assucrea	sucre	
assucreztatcea	súcrer	
aztala, en basse Nau. ondagora	le talon	
aztala, en Labourt (çang) çangoa	le gras de la jam- be, la iambe	
astalcayac	deuidoir (-et, argadillo, argandijo trauail), à fil ou lai- ne	
astalcatcea	deuider du fil	
astalcoa	echeueau de fil	
astalartecoa, haria nahas eztadin		
astea	semaine	

asperra: satisfaction, contentement; il se prend en mauuaise part
 asper hartu dut, O.: jay pris plaisir a
 aspercaillua: uengeance
 aspercailluz eguiten dio hala: il luy fait ainsi par uengeance
 aspertcea: se uenger; 2. amertstea
 aspertu natçayo odoleraingo: ie me suis uengé de luy jusqu'au sang
 aspidea, aspidoa: aspic: sierpe, serpiente: aspis -idis
 asprea: aspre, aigre; garratza, mina
 aspretasuna: âpreté
 aspretcea: rendre ou deuenir âpre
 asprequi: âprement
 assaia: phtisie, O.
 assauta: assaut
 assentua, O.
 assentuz eguina: fait de massonnerie
 assucrea: sucre
 assucreztatcea: sucrer
 astala: gras de la iambe
 astalcatcea: deuidet du fil
 astalcayac: deuidet, trauoil
 astalcoa: echeueau de fil
 astalartecoa, haria nahaz eztadin
 astea: semaine

C *azpiradura...*: orriko beheko aldean geratzen zen lekua erabiliz beranduago idatzita. || *ab[....]*: *humiliation*-en gainean idatzita dago. Ez da letra ulertzen, baina badirudi azpikoaren sinonimoren bat izan behar dela, *abjection* edo. || *beberadura...*: orriko beheko aldean geratzen zen lekua erabiliz beranduago idatzita. || *af[....]*: ez da letra ulertzen, baina badirudi *azpiradura*-ren ordain bezala Pouvreauk ematen duen *humiliation*-en sinonimoren bat izan behar dela; ikus baita Duvoisinek bere hiztegian hitz honen ordaintzat ematen duen *abaissement*. Agian izan daiteke *aplatissement* edo, korrika idatzita. || *aspidoa*: gaztelaniazko zutabea. || *asprea, garratza, mina*: tatxatuta-koaren gainean. || *astala...*: *astala*-ri dagokion lekuan dago hurrenkera alfabetikoan. || *deuidoir (-et, trauoil)*: *deuidet, trauoil* zekarren hasieran. || *à fil ou*: lerro azpian dago, tinta mantxa baten eraginez ezabaturikoa errepikatuz. Bi aldiz ikusten da *ou*. || *argandijo*: lerroartean idatzita dago *-n-*, baina ez dirudi beranduagoko eransketa denik.

A *asper bartu...*: ezk.alb. || *aspidea...*: ler. || *assaia...*: ler. || *astala...*: ler.

O *Ajffentu*. Mise, établissement (Oih 1).

Ajffentua. Est vn mot de Nauarre et dIpuzcoa pour dire deliberation ou resolution. On sen sert en quelques endroitz de Labourt pour signifier vn trauail de massonnerie. *Etche borrec assentu ederra du*, la massonnerie de cette maison est belle (Mai 12).

Astala. Talon (Oih 1).

Astala. En Bassenaurre cest le talon, en quelques endroitz de Labourt, cest le gras de la iambe, et en dautres il se prend pour toute la iambe. *Etcheberry* en son dictionnaire le prend pour le jarret mais mal a mon aduis (Mai 12).

astean astecoa	prouision pour cha- que semaine	
asteleguna	iour ouurier	
astelegunetaco	robes des iours	
arropac	ouuriers	
astelehena	lundy	
asteartea	mardy	
asteazkena	mercredy	
astia	loisir	
eztut astiric	ie n'ay pas de loisir	
astiric gabez	faute de loisir	
astiac diostat (-ts-)	le loisir me le per- met	
astiac diotsunean		
astiac diotsuneco	priere pour quand	
othoitza	uou auez loisir	
astiro, astiroqui	a loisir	
astiroco othoitza	priere faite ou a faire a loisir	
astoa, arstoa	asne	
asto harra	asne	
asto emea	asnesse	
(19 v°)		
arstoac arstara O. pr.38	l'asne proçede en asne	
arstoa emoic arbuia ceçanac guero erosi behar ukan çuen, pr.40	qui refusa l'asne en don, fut obligé apres de lacheter	
arstoa ossinean irriz irriz ithotcen da, pr.41	l'asne se noye en riant dans la riuere	
astoa laudatcen due- nari sort bequio se- mea / emea asto	qui loue l'asne, tel fils luy puisse nais- tre	quien el asno ala- ba, tal hijo le nazca
hi asto deituric, eguiç orro	quand on t'appelle- ra asne, brâis	quando te dixeren que eres asno, re- buzna
asto hainitzena, (ast) otsoaren afaria	l'asne de plusieurs, le loup le mange	asno de muchos, lobos le çomen
astoaren balacuac, osticoac eta ausi- quiac	caresses d'asne sont ruades & mor- sures	el amor de los as- nos entra a coces y a bocados
asto çoroa, hic duc erranen hirea, gero bertcerena	asne sot, tu diras le tien, & puis celuy d'autres	asno lerdo, tu diras lo tuyo, y despues lo ageno
(ber) asto gertha da- dila astoaren con- tra ahacarrean hari	asne soit qui con- tre un asne crie	asno sea quien a as- no bozea

astean astecoa: ce qu'il faut pour chaque semaine
 asteleguna: jour ouurier
 asteguna, L.
 astelegunetaco arropac: robes des (tous les) jours ouuriers
 aste lehena: lundy
 aste artea: mardy
 aste azquena: mercredy

(26 r°)

astia: loisir

eztut astiric: ie n'ay pas de loisir
 astiroco othoitza: priere faite ou a faire a loisir
 astiro, astiroqui: a loisir
 astiac diotsuneco othoitza: quand le loisir uous le permettra

astoa: asne

quien el asno alaba, tal hijo le nazca: qui louè lasne, reļ fils luy puisse naistre
 quando todos te dixeren que eres asno, rebuzna: si tous te disent que tu es un asne, brays
 asno de muchos, lobos le comen: lasne de plusieurs les loups le mangent, 1.; personne n'en
 tient compte
 el amor de los asnos entra a coces y a bocados: lamour des asnes [entre] par ruades & par mor-
 sures
 asno lerdo, tu diras lo tuyo y despues lo ageno: asne soř & lourdaut, tu diras le tien & puis
 celuy dautres : asto çuc erran çure guero besteren
 en la muerte del asno no pierde nada el lobo: a la mort delasne, le loup ne perd rien
 astoaren arima: papillon; pimpirina
 asno sea quien a asno bozea: asne soit qui contre une asne crie

C *diostat: diots-* idatzita zegoen, hurrengo lerrokoa hemen idazteřa joan balitz bezala. || *astiac diotsunecan:* ler. || *semea / emea:* argi irakurtzen den *semea* ezabatu gabe gainean idatzita dago *emea*. || *guertha dadila:* ler., ziurrenik *ber* tatxatzean idatzita.

A *asteguna, L.:* esku.al. || *astiac diotsuneco...:* ler. || *quien el asno...:* ezk.alb. || *quando todos...:* ezk.alb. || *asno de muchos...:* ezk.alb. || *el amor de los asnos...:* ezk.alb. || *entre:* eskuizkribuan ez da ondo ulertzen. || *asno lerdo...:* ezk.alb. || *en la muerte del asno...:* ezk.alb. || *astoaren arima...:* eskuineko alboan, atsotitzena ez den beste tinta batekin, lerroarteko eransketenarekin hain zuzen ere. || *asno sea...:* esku.al.

dena		
asto maingua, guicon biçar horia eta demonioa guciac orobat	asne boiteux, homme rousseau et le diable sont tout un	asno coxo, y hombre roxo, y el demonio, todo es uno
asto hiltcean, ostoac calteric ez	a la mort de l'asne, le loup ne perd rien	en la muerte del asno, no pierde nada el lobo
astoaren arima, pimpirina	papillon	
bassastoa	asne sauuaage	
astocarloa	chardon	
astocumea	asnon ou asnine	
arstocumea harçara, pr. 31	lasne ua a reculons	
asto ume ar bat, Liz.	un asnon	
astokilla, asto barroa	l'instrument de l'asne	
astoqueria, astotaxuna	asnerie	
astotcea	rendre ou deuenir asne	
astrua	heur, sort	
astru ona	bonheur	
astrugaitza	malheur, malheureux	
astrugaitzaren hiltcea ezta hiltcea, bainan onguitea, pr. 52	le mourir du soufretoux nest pas mourir mais guerir	
astrugaitztea	deuenir malheureux	
astrugaitzez	par malheur	
astrugaizqui	malheureusement	
astruz	par hazard	
atabala	tambour de guerre	
atabalac soinean ekartcea	porter les tambours, estre bon cheual de trompette	traer los atabales
atabalaria	qui bat le tambour	
atabala ioitea	battre le tambour	
atabala soinuz	au son du tambour	
atabalariari ezta-rraica herbia		
(20 r°)		
atalaya	lieu eminent, plataforme eleueé	promontorium, specula
atçaparra	v. aztaparra	
atçartcea (eueiller)	eueiller, exciter	

- asno coxo y hombre roxo y el demonio, todo es uno: un asne boiteux, un homme rousseau & le diable c'est tout un
 bassastoa: asne sauuage
 asto carloa: chardon
 astocumea: asnon ou asnine, pr. 39
 asto ume ar bat, Liz.: un asnon
 astokilla: l'instrument de l'asne; asto barroa, O.
 astoqueria: asnerie
 astotasuna: asnerie
 asto deituric, eguiçu orro: quand on t'appelle asne, brays: quando te dixeren que eres asno, rebuzna
 astrua
 astrugaitza
 astrugaitzaren hiltcea ezta hiltcea, baina onguitea, O. pr.52: le mourir du souffreteux n'est pas mourir mais guerir
 astrugaitztea
 astrugaizqui
 atabala: tambour de guerre quon porte a cheual: traer los atabales; porter les atabales 1., estre bon cheual de trompette, ne sepouanter pas pour le bruit.
 atabalaria: qui bat le tambour
 atabala joitea: battre le tambour
 atabala soinu: au son du tambour
 atalaya: lieu eminent, plate forme eleuée: promontorium, specula, E.
 atçaparra: voyez aztaparra
 atçartcea: eueiller, exciter

C *atabalaria*: lerroartean idatzita dago *-al-*, baina ez dirudi beranduagoko eransketa denik.

A *asno coxo...*: esku.al. || *asto deituric...*: ler. || *quon porte a cheual*: beranduago idatzita, eskuinekoa baino ere beranduago. || *traer los atabales...*: esku.al.

O A*strua*. Sort, heur; a*stru ona*, bon heur; a*stru gaiza*, mal heur; a*struz*, par hazard (Oih 1). A*strua*. Heur, sort, a*stru ona*, qui a bon heur, a*stru gaiza*, qui a mauuais heur (Mai 12).

atçartçaillea	excitateur		
atçarmendua	excitation		
atçargarrìa	qui fait eueiller		
atcea	qui n'est pas parent		
atce dut hura	il n'est point mon parent		
atceric ilki naiz	je suis sorti de parenté		
atceac larrua hotz			
atçatcea	sortir de parenté		
atzherria	païs étrange, hors de parenté		
(al buen uaron tierras agenas)			
prestuari atzerria herri	a l'homme de bien (la terre étranger est) tout pais est patrie	al buen uaron (-ras) tierras agenas son su patria	omne solum forti patria est
atzerricoa	qui est dehors de son país		
atcemaitea	attraper, surprendre		
atcemana hitzetan	pris par ses paroles		
atcemaillea			
atchetera, axetera	medecin		
atço	hier		
atçoa	le iour d'hier		
atçocoa	qui est d'hier		
atçoco eguna	le iour d'hier		
atçotic huna	d'hier en ça		
atço danic	des hier		
atçoz guero	depuis hier		
athea, bortha 2	porte		
athe bati cegoen escalea goseac hil ceçan, pr.487	le pauvre qui s'attacha a mendier a une seule porte mourut de faim		
athearen erroac eta uhalac			
atheac atheari daraunsanean			
athez athe dabilla	jl ua de porte en porte		
athalgaina	le haut de la porte		
athalasea, athalalhasea	feuil de porte		
athalçaina	portier		
athalhaga	barre de porte		
athalondoan dago	jl se tient derriere la porte		

- atçartçaillea: excitateur
 atçarmendua: excitation
 atçargarría: qui fait eueiller
 (26 v°)
 atcea: qui n'est pas parent
 atce dut hura: il n'est pas mon parent
 atceric ilki naiz
 atceac larrua hotz, Pro.
 atçatcea: sortir de parenté
 atzherria
 al buen varon tierras agenas su patria le son: a l'homme de bien les terres etrangers sont sa patrie: omne solum forti patria est: prestuari atzerria herri
 atzherricoa
 atcemaitea: attraper, surprendre
 atcemana-çare: uous estes pris
 atcemaillea
 atchetera, O.: medecin; midicua, dotora
 atçoa: le iour d'hier
 atço: hier
 atçotic huna
 atço danic
 atçoz guero
 atçocoa: d'hier
 atçoco eguna: le jour d'hier
 athea: porte; 2. bortha
 athe bati cegoen escalea goseac hil ceçan, pr. 487: le pauvre qui sattacha a mendier a une seule porte mourut de faim
 athearen erroac eta uhalac, A. 45
 atheac atheari daraunsanean, A. 46
 atchez athe dabilla: il ua de porte en porte
 athalgaina, E.: le haut de la porte
 athalalhasea: feuil de la porte
 athalçaina: portier
 athalhaga: barre de porte
 athalondoan dago: il se tient derriere la porte

C *tout pais est patrie: tatxatutakoaren gainean.*

A *al buen varon...: ezk.alb. || athe bati cegoen...: esku.al.*

atharia	deuant de maison couuert	
atharico pobrea	pauvre qui demeu- re a la porte	
atheka	breche	
bere ohoreari athe- ka eguin dio	jl a fait breche a son honneur	
athekaric ezta	il n'y a point de breche	
(20 v ^o)		
atheratcea	tirer hors, arracher, conclure	
garthac athera itut	jay ieusné les qua- tre temps	
meça baten athera- tcea	faire dire une messe	
manac athera itu	a fait publier les bans	
athera nau etchetic	m'a mis hors la maison	
hemendic athera- rcen dut	d'icy ie conclus	
errotic atheratcea	deraciner, arracher	
athertcea	cesser de pleuuoir	
ezta behin ere	n'a point cessé de pleuuoir	
athertu	la pluye a cessé	
uria atheri da	lieu ou se mettre a couuert	
atherbea, atharbea, gueriça	je ne merite pas que uous entriez en ma maison	
eztut merici ene		
atharbean sar çate- cin		
atharbepea		
athor huna, augui huna	uien ça, uien icy, v. ethortcea dans la Gram.	
athorra	chemise	
athorra bat baicen eztuenac larunbat oroz eguiteco du	qui n'a qu'une che- mise á tous les samedis mauuaise iournéé	quien no tiene mas de una camisa, ca- da sábado tiene mal dia
athorra has, edo (athorra) hatsturic	nud en chemise	
athorra gaya	de quoy faire une chemise	
meça erraiteco a- thorra	aube pour dire la messe	
athuna	façon de (f) uiure, habitude	

- atharbea
 eztut merci ene atharbean sar çaitecin, Mat. 8
 atharbepean, Lu. 7, 6
 (27 r°)
 atharia: deuant de maison couuert
 atharico pobrea, athean esque dagoena
 atheka: brèche
 bere ohoreari atheka eguin dio: il a fait breche a son honneur
 atheratcea: tirer hors, arracher, conclurre
 garthac athera itut: j'ay jeusné les quatre temps
 meça baten atheratcea: faire dire une messe
 manac athera itu: il a fait publier les bans
 athera nau etchetic: jl m'a fait sortir de la maison
 hemendic atheratcen dut: d'icy ie conclus
 errotic atheratcea: deraciner
 atherbea: lieu pour estre a couuert de la pluye; gueriça
 eztut merci ene atharbean sar çaitecin, Matt. 8
 atherbepean, Lu. 7
 çato atherbera: uenez a l'abry
 athertcea: cesser de pleuuoir
 uria atheri da: la pluye a cessé
 ezta behin ere athertu: jl n'a point cessé de pleuuoir
 athor huna: uien icy; augui huna; voyez ethortcea dans la Gr.
 athorra: chemise
 quien no tiene mas de una camisa, cada sabado tiene mal dia: qui n'a qu'une chemise, a tous
 les samedis une mauuaise journée
 athorra hats: nud en chemise
 athorra hatsturic
 athorra gaya: de quoy faire une chemise
 meça erraiteco athorra: aube pour dire la messe
 athuna: façon de faire ou de uiure, habitude

C *edo (athorra)*: lerroartean dago *edo* tatxatutakoaren ordeaz. || (f): badinudi A-n bezala *faire* idatzera zihoala.

A *atharbea...*: C-n ikus *athertcea* hitzaren multzoan. || *eztut merci...*: ezk.alb. || *quien no tiene...*: ezk.alb. || *bats*: lerroartean idatzita dago *-t-*: *ba-t-s*. || *batsturic*: lerroartean idatzita dago aurreneko *-t-*: *ba-t-sturic*.

eracuz itçatac eure lagunac, nic guero hiri eure athunac, pr.141 atocha, otacha, O.	montre moy tes ca- marades, & ie te diray tes habitudes ou moeurs	dime con quien iras, dezirte hé lo que haráz	cum sancto sanctus eris genistae, spartij ge- nus
atrapatcea bigarren atrapadu- ran	attraper		
atriaca atsecabea atsecabetcea ondore atsecabetsua atsegabetasuna atsecabequi atsegabeztatcea atseguina	theriaque deplaisir, affront	agrauio, afrenta	
guiçon atseguina	plaisir, delice, con- tentement homme plaisant, ioyeux, facetieux		
atseguin dut atseguin baduçu eta atsecabe badu- çu ere	i'en suis content s'il uous plaist & s'il ne uous plaist pas, bon gré mal- gré uous		
atseguina atsecabe bihurtcen çaica ez bere arauaz atseguinagoa	pas plus agreable selon saffection, A. 140		
atseguintsua atseguingarria haraguizco atseguintasunaren ondorea da atseca- bea			
(21 r°) atsoa, emacum[e] ça- harra atsotitzac, O.	une uieille refrains, prouerbes	uieja	
attencionea, erneta- suna attencionerequin attiça, parada	attention attentiuement commodité, occa- sion, (loisir)		
attiçaren beguira nago attiçari guardia emoçu	i'attens l'occasion epiez l'ocasion		

eracuz itçatac eure lagunac, nic guero hiri eure athunac, O. pr. 141: montre moy tes camara-
des & ie te diray tes habitudes ou moeurs
atocha, otacha, O.: genistae, spartij genus
atrapatcea: attraper
bigarren atrapaduran, A.
(27 v°)
atriaca, A.: theriaque
atsecabea: deplaisir, affront: agrauio, afrenta
atsecabetcea
ondore atsecabetsua, A. 390
atsecabetasuna
atsecabequi
atsecabeztatcea
atseguina atsecabe bihurtcen çaiça
atseguina: plaisir, delice, contentement
guiçon atseguina: homme plaisant, ioyeux, facétieux
atseguin dut: i'en suis content, i'en suis aise
atseguin baduçu eta atsecabe baduçu ere: bon gré malgré uous
atseguintsua
atseguingarrria
atseguintasuna
haraguzco atseguintasunaren ondorea da atsecabea, A.
atsoa: uieille; emakume çaharra: uieja
atsotitzac
attencionea: attention; ernetasuna
attentoqui: attentiuement; ernequi
attiça: commodité, occasion, loisir
attiçaren beguira nago: i'attens l'occasion
attiçari guardia emoçu: attendez l'occasion

C *genistae, spartij genus*: *genisto* irakurtzen da eskuizkribuan, baina A-n datorren *genistae* gaizki kopiatuta; izan ere latinezko -ae diptongoa adierazteko Pouvreauk erabili ohi duen zeinua ez dago oso argi A-n ere. || *emacum[e]*: eskuizkribuan *emacum*.

A *genistae, spartij genus*: uste dugu hau dela eskuizkribuan egin daitekeen irakurketa zuzen bakarra. Ez dugu uste Euskaltzaindiaren *Orotariko Euskal Hiztegiak atoxa* sarrean ematen duen *genistos party genus* latinez uler daitekeenik, eta asmakizun "xelebrea" baino ezin da izan *Retana* hiztegiak ematen duen *vesticulo*, landareez ari bait zen Pouvreau (gaurko *ota, otarza, otabar...*) eta ez beste ezertaz. || *atseguina atsecabe...*: ezk.alb. || *uieja*: beranduago idatzita. || *atsotitzac*: ler.

eztut haren icusteco astiric ez artıçaric	ie n'ay pas ni loi- sir, ny commodité de le uoir	
attrebitcea	s'hazarder, prendre hardiesse	
attrebitcen natçai- rçu escatcera	je prens la hardiesse de uous demander	
attrebitu da erraite- ra	jl a pris la hardies- se de dire	
atuna	aton, poisson	
atunquetan dabilla	jl ua a la pesche de l'aton	
atunsalea	pescheur de tons	almadrauero
auantailla	auantage, priuilege	uentaja, mejoria
auantaillatcea	auantager, priuile- gier	hazer uentaja, me- jorar
auantaillatsua	chose auantageuse	
auantaillatua	auantagé	auentajado
auantaillatuqui	auantageusement	auentajadamente
auaricia	auarice	auaricia, cobdicia
auariciosia	auare, auaricieux	auaro, auariento, escasso
auariciosqui	auaricieusement	auaramente, esca- ssamente
auarrac, adaquiac	brindelles, broutilles de bois	cerrojas, astillas, cu- rianas
auarrotza	grand bruit, tumulte	ruydo, estrallido, bu- llicio
badoa auarrotzez	jl s'en ua a cause du bruit	
auatza, abatza	bouton de rouë	boton de rueda
audiencia	lieu de justice	auditorio, tribunal de justicia
Auendoa	Auent, Decembre	
Auendoan eguic	en Decembre du	en Deziembre leña
egur eta lo	bois & l'en dors	(et) y duerme
Auendo çazpi fel- deraco herbi baten	en Decembre sept leuriers apres un	en Deziembre siete
ondotic	lieure	galgos a una liebre
Auendoco predi- cuac	predications de l'Auent	
auenitcea	conuenir, s'accom- moder	
auenicoa	accommodement	
auenicoetan dira	ils sont aux accords	
auenicoaz minçatcea	parler d'accommo- dement	
auenicoazco gauça- ric erraiten baçayo	si on luy dit aucu- ne chose d'accom-	

eztut haren icusteco astiric ez atticaric: ie n'ay pas le loisir, ny la commodité de le uoir
 attrebitcea: s'hazarder, prendre hardiesse

atrebitcen natçaitçu escatcera: ie prens hardiesse de uous demander

atrebitu da erraitera: il a pris la hardiesse de dire

atuna: aton, poisson

atunquetan dabilla: il ua a la pesche de l'aton

(28 r°)

auantailla: auantage, priuilege: uentaja, mejoria

auantaillatcea: auantager, priuilegier: hazer ventaja, mejorar

auantaillatsua: auantageux: auentajado

auantaillatuqui: auantageusement: auentajadamente

auaricia: auarice: auaricia, cobdicia

auariciosa: auare, auaricieux: auariento, auaro, escasso

auariciosqui: auaricieusement: auaramente, escassamente

auarrac: brindelles, broutilles de bois, branchages: cerrojas, astillas, curianas

auarrotza: bruit: ruydo, estrallido, clamor, bullicio

badoa auarrotzez: il s'en ua a cause du bruit

auatza: bouton de rouë: boton de rueda

audiencia: lieu de justice: auditorio, tribunal

Auendoa: l'Auent, Decembre

Auendoan eguic egur eta lo: en decembre du bois & l'en dors: en Deziembre leña eta duerme

en deziembre siete galgos a una liebre: en Decembre sept leuriers apres un lieure

Auendocoa

auenicoa

auenicoaz minçatcea, A.: parler d'accommodement

auenicoazco gauçaric erraiten baçayo: si on luy dit aucune chose d'accommodement

C *atunsalea...*: ler.

A *uentaja, mejoria...*: badirudi 28 r° orrian idatzita dauden gaztelaniazko ordain guztiak gainerakoa baino beranduago idatzita daudela; dena dela ez dut bakoitzean zehaztuko, izan ere ez bait da gauza ziurra. || *auantaillatuqui...*: ler. || *auare*: ler. || *auariciosqui...*: ler. || *brindelles*: ler. || *Decembre*: beranduago idatzita. || *auendoan eguic...*: esku.al. || *eguic*: ler. || *en deziembre...*: ezk.alb.

	modement	
auertitcea	auertir, inciter	auisar, aduertir
auertimendua	auertissement	abiso
auertitçaillea	auertisseur, instigateur	auisador
(21 v°)		
auharia O., afaria	le soupé	la cena
auhera, marrasca		
auhenac	cris lugubres, lamen- tations	laña, llanto
auhenez dago	il se lamente	
auhendaria	qui pleure & se la- mente	
auhentcea	se lamenter	lañar, llorar, que- xarse
auherra, (af) alferra	faineant	(alfe) hobacho, holga- çan
eder, auher pr.122	la belle est d'ordi- naire faineante	
auhertcea	rendre ou devenir faineant	
auhertasuna	partir, faire partir	
auiatcea		
auiatcera noa hirira	je uais partir pour aller a la uille	
auiadura	allure, demarche	
auiadura handian	jl marche a grands pas	
doa		
auiadura handia da- rama		
auiatçaillea	qui fait partir	
auisua, conseillua	auis, conseil	
auisatcea, auisu	auiser, donner auis	
emaitea		
auisamendua	auis	
auisatçaillea	qui donne auis	
nic auisaturic	par mon auis	
aumoina, erremusina	aumône	
aumoinera, erremu- sinaria	aumônier	
aumoinguillea	qui fait aumône	
auocata	auocat	
auocatalgoa	office, exercice d'auocat	
aurizquitcea	presser avec les pieds, fouler	conculcare
elkar aurizquitcen	se foulent aux pieds les uns les	
dute	autres	

- auenicoetan dira: jls sont aux accords
 auenitcea: conuenir, s'accommoder
 auertimendua: auertissement: auiso
 auertitcea: auertir: auisar, amonestar, aduertir
 auertitçaillea: auertisseur: auisador
 auharia, O.: le soupé; afaria: la cena
 auhenac: cris lugubres, (pleurs), lamentations: laña, llanto
 auhenez dago: il se lamente
 auhendaria: qui pleure en se lamentant
 auhentcea: se lamenter: lamentar, lañar, llorar, quexarse
 auherra, O.: faineant; alferra: hobacho, holgaçan
 eder, auher, O. pr.122: la belle est d'ordinaire faineante
 auhertcea: rendre ou deuenir faineant
 auhertasuna: harangania
 (28 v°)
 auiadura: allure, demarche
 auiadura handian doa, auiadura handia darama: il marche a grands pas
 auiatcea: partir, se mettre en chemin, faire partir
 auiatcera noa hirira: je vais partir pour aller a la ville
 auiatçaillea: qui fait partir
 auisua: auis, conseil
 auisamendua: auis
 auisatcea: auiser, conseiller
 auisatçaillea, auisu emaillea: qui donne auis
 aumoina: aumône: limosna; erremusina
 aumoinera: aumônier: limosnaria; erremusinaria
 aumoinguillea: qui fait aumône
 auocata: auocat
 auocatalgoa: office & exercice d'auocat
 aurizquitcea: presser avec les pieds: conculcare
 iragaitean aurizkitcea: marcher dessus en passant
 elkar aurizquitcen dute: ils se foulent aux pieds les uns les autres

C *auhera...*: ler.

A *auharia...*: ler. || *auhenez dago...*: ezk.alb. || *alferra*: beranduago idatzita. || *eder, auher...*: ezk.alb. || *iragaitean aurizkitcea...*: ezk.alb.

aurizquia	foulé, uexé, oppre- ssé	
aurka	opposite	
aurkaco burgua		
aurkan, artezean, heinean, erezian		
aurkaz aurk		
aurquia, (oyhalaren aurquia), aurquin- tcea	l'endroit de l'etoffe	
aurqui	tantost, cy apres	
çoaz aurqui artean	allez pour iusques a tantost	
aurquiche	dans peu de temps d'icy	
aurquichecotz	pour a peu d'icy	
aurquientcea, aur- quiança	endroit, rencontre	
aurquientce hartan	en cet endroit, en ce rencontre	
aurquitcea, causi- tcea	trouuer, rencontrer	
aurria	maison qui n'a que le toit & les murai- lles	
aurritcea	faire deperir	
cosina guicene- guiac iabea du ahultcen, eta etchea aurritcen, pr. 110	la cuisine trop grosse amaigrir le maistre & fait de- perir la maison	
aurritçaillea	un gaste maison	
(22 r°)		
aurthen	<i>aduerbe</i> , cette année	hoc anno
aurthen danic	entre cy & lannée	
gueurtz-dara hai- nitz eki eta uri, pr. 56	qui uient il passera beaucoup de iours serains & pluuieux, beaucoup de chan- gement	
aurthen haurrac	nourris tes enfans	
haz, gueurtz illeac ilaz, pr. 57	cette année & diffe- re a carder les lai- nes iusqu'a lautre	
aurthengoa, urthe hunetacoa	qui est de cette an- née	
jazcoequin adin, aurthengoequin berdin		

- aurizquia: foulé, versé, opprimé
 aurka
 aurkaco burgua
 aurkaz aurk, Lu. 19, 30
 aurquia, oihalaren aurquia: l'endroit d'une étoffe
 aurqui: tantost, cy apres
 çoaz aurqui artean: allez iusqu'a tantost
 aurquiche: tantost, dans peu de temps
 aurquichecotz: pour bien tost
 (29 r°)
 aurquiença, aurquintcea
 aurquientce hartan: en cet endroit, en ce rencontre
 aurquitcea: trouver; causitcea, edireitea
 aurquitçaillea: qui trouue
 aurquigarria
 aurria, O.: maison qui n'a que le toit & les murailles
 aurritcea: faire deperir
 cosina guiceneguiac iabea du ahultcen, eta etchea aurritcen, O. pr. 110: la cuisine trop grosse amaigrit le maistre et fait deperir la maison
 aurritçaillea
 aurrigarria
 aurthen, *aduerbe*: cette année
 aurthengoa: qui est de cette année
 aurthen danic gueurtz-dara hainitz eki eta uri, O. pr. 56: entre cy et l'année qui vient il se passera beaucoup de jours serains & pluuieux, c.d. il arriuera bien des changemens
 aurthen haurrac haz, gueurtz illeac ilaz, O. pr. 57: nourris tes enfans cette année & differe a carder les laines iusqu'a l'autre
 jazcoequin adin, aurthengoequin berdin

- C *aurkan...*: ler. || (*oybalaren aurqui*), *aurquintcea*: tatxatutakoaren gainean idatzita dago *aurquintcea*. || *aurquientcea*: lerroartean idatzita dago lehenbiziko -e-: *aurqui-e-ntcea*.
- O *Aurisquia*. Foulé, vexé, opprimé (Oih 1).
Aurka. L'opposite; item le bon endroit, cest l'oppose de *Imprentsua* (Oih 1).
Aurkia ou *Aurquiensa*. L'endroit ... En Basse Navarre on dit *Aurquinzea* (Oih 1). [*aurkiá*]. Par le mot "endroit d'estoffe" ... jay entendu seulement expliquer le mot *aurkia* (Abuz).
Aurka ou *aurkia*. L'endroit destoffe, Item, l'opposite (Oih dg).
Aurkas, *aurkazean*. A l'opposite (Oih dg).

aurthen behin	une fois cette année
aurtikitcea	ietter, darder
chizpa aurtiki aldi batez	d'un coup de fusil
othoitz aurtikiac	oraisons iaculatoires
ausarta	hardy
ausartcea	prendre, donner hardiesse
ausartcia, ausartgoa	hardiesse
ausartqui	hardiment
auscua O.	matiere de cendre
ausin ferdea, ossina	limon de puits
ausiquitcea	mordre
ausiqui nau	m'a mordu
ausiquico nau	me mordra
ausiquia	morsure, mordu
autemaitea	uisiter
autemaiten cons- ciencia	examine sa cons- cience
autemaillea	qui uisite
autemaitça	
axa, acha	effreu de charrette
axetera, midicua, do- tora	medecin
axeter cekeneti, abocatu goseti eta partida bien consei- llu deneti, beguira adi nola assaiati, pr.488	garde toy comme du mal de phtysie d'un medecin chi- che & auare, d'un auocat affamé & de celuy qui donne conseil aux deux parties
ayha, plainua	
ayhez eta auhenez dago	
ayhena	uiorne, serment, uig- ne sauuage
aihena 2, matzti ondo	(uigne) sep de uigne
ayerua	semblant, signe d'oeil, coniecture
ayeruz erraitea	dire par coniecture ou soupçon
ayoa	attente
ene ayoan egon da	il a demeuré a ma- ttendre
ayotza	serpe a long manche
ayotza çorrotstua	serpe bien aiguisée

- aurthen behin
 aurtiquitcea: jetter, darder
 chizpa aurtiqui-aldi batez: d'un coup de fusil
 ausarta: hardy
 ausartcea: prendre, donner hardiesse, s'enharder
 ausartcia: hardiesse
 ausartgoa, Liz.: hardiesse
 auscua, O.: matiere de cendre
 ausin ferdea: limon de puits
 (29 v°)
 ausiquia: morsure
 ausiquitcea: mordre
 autemaitea, A.: uisiter
 autemaiten du consciencia, uisiñatcen du bere arima, A. 452: jl examine sa conscience
 autemaillea: qui uisite
 autemaitça
 axa: effreu de charrette
 axelaria: portefaix
 axetera: medecin
 axeter cekeneti, abocatu goseti eña partida bien conseillu deneti, beguira adi nola assaieti,
 pr.488
 axtigarra: erable, arbre
 ayha, plainu bat
 ayhez eta auhenez dago
 ayhena: uiorne, uigne sauuage, serment; 2. sep de uigne
 ayerua
 etcen bekaturen ayeruric, omenic, aippamenic
 ayherra
 ayher içaitea norbaiti: auoir desir de faire du mal a quelqu'un
 ayher naiz: je me doute, je soupçonne
 ayher çait: jl me ueut du mal
 ayhercundea: enuie de faire quelque chose, appetit de uengeance
 ayhercunde herrosa
 ayhertcea: prendre enuie de faire quelque chose
 ayhertcen naiz erraitera: l'enuie me prend de dire, A.
 ayhertsua
 ayoa
 ene ayoan egon da: il a demeuré a m'attendre
 (30 r°)
 ayotza: serpe emmanchée en un long baston
 ayotza çorrotztua, A.: serpe bien aiguisée

C *cekeneti*: bi aldiz eskuizkribuan.

A *axelaria*...: ler. || *axeter cekeneti*...: esku.al. || *ayberra*...: goitik beheerako marra batez ezabaturik dago hitz hau buru duen multzo osoa A-n, eta C-n ez da agertzen lekuz horetan.

O *Autemaitea*. Obseruer, prendre garde a quelque chose (Oih 1).
Ayeru. Semblant ou signe quon fait de loeil (Oih 1).
Ayeru. Signifie semblant ou signe quon fait de loeil, il signifie aussy coniecture ou soubçon (Mai 12).
Ayerus edo agerus cerbayt erraytea, dire par coniecture ou soubçon (Mai 12).
Aihertzu norbayti izatea. Auoir desir de nuire a quelquun (Mai 12).

azcanaroa O.	licorne	
azcanaroa, azcuina	blereau, taïsson	
azcanaro casta		
azcantcea, samur-		
tcea, asserretcea		
(22 v ^o)		
azcarra, borthitza	fort, uigoureux	
azcar da	il est fort, gaillard,	
	sain	
azcarqui, borthitz-	fortement	
qui		
azcartcea, borthitz-	rendre ou deuenir	
tea	fort	
azcartasuna	force, uigueur	
azcar hiria	fort de uille	
azcartegua	fort ou se retirer	
azcona O.	sorte de dard	
azcuina, azcanaroa	blereau, tesson	
azkentcea, (sup)		
çupertcea 2		
azpia	le dessous	
azpicoa	inferieur, sujet	
azpicotasuna	sujetion	
azpiratcea, azpira	mettre, ietter des-	
emaitea	sous, assujetir	
azpiraco çaitut	ie uous mettray	
azpian, pian 2	dessous	
azpitic, peti 2	de dessous, par des-	
	sous	
gainetic azpira	sens dessus dessous	
azpitic gora, goiti	de bas en haut	
azpia	fesse	nalga
azpiac erabiltea	remuer les fesses	nalguear
çamal azpiac	croupe de cheual	
çamal azpietan	en trousse, en crou-	
	pe	
urdaï azpia	jambon	
urdaï azpiquia	chair de jambon	
azpiçuna	trenche de porc ou	
	autre beste	
azpila O.	cormier	
azpiltcea	orler	
azpilçuna	orlet	
azpildura	orlure	
azpiltasuna		

azcara, O.: cheure en chaleur

azcarra: fort

azcar da: il est fort, gaillard, uigoureux

azcarqui: fortement; bortitzqui

azcartasuna: force, uigneur

azcartcea, rendre ou deuenir fort; borthitztea

azcartegua: fort ou se retirer

azcar hiria: fort de uille

azcona, O.: sorte de dard

azcuina: blereau, tesson

azpia: le dessous, fesse

azpia: fesse: nalga: assentadera: posadera

azpiac erabiltea: remuer les fesses: nalguear

azpietaric lotcea: prendre aux fesses: coger a uno; fessée: nalgada

çamal azpitan: en trousse

urdaï azpia: jambon

urdaï azpiquia

azpicoa: jñferieur, sujet

azpicotasuna: sujetion

azpiçuna

azpiratcea, azpira emaita: mettre dessous

gainetic azpira: sens dessus dessous: lo de abaxo arriba

azpiraco çaitut: ie uous mettray dessous

azpian, *adu.*: dessous; 2. pian

azpitic: de dessous, par dessous; peti, O.

azpitic gora: de bas en haut

azpiltcea: orler

azpilçuna: orlet

azpildura: orlure

azpiltasuna

aza: chou

azen peti sopac iain'tu, O. pr. 43: il a mangé la soupe par dessous le chou qui la couuroit

azadia: lieu planté de choux

- C *azcanarua, O.: licorne*: ler. A eskuizkribuarekin alderatzean kontutan hartu behar da hemendik aurrera nahaste bar dagoela aurreneko eskuizkribu horretan hurrenkera alfabetikoari dagokionean, eta bi lekutan bilatu behar direla beraz A-n *aza-* eta *azp-* bitarteko hitzak. Ikus baita *azcuina* C-n. || *azcantcea...*: beranduago idartzita. || *azcuina...*: ikus gorago *azcanarua*. || *azkentcea...*: ler. || *fesse*: bi aldiz eskuizkribuan, behin euskarazko zutabean. || *çamal azpiac...*: ler. || *azpila...*: ler.
- A *borthitztea*: beranduago idartzita. || *azcona...*: esku.al. || *azcuina...*: ezk.alb. || *azpia: fesse: nalga...*: ler. || *azpiac erabiltea...*: ezk.alb. || *azpietaric lotcea...*: ezk.alb. || *urdaï azpia...*: esku.al. || *urdaï azpiquia*: esku.al. || *gainetic azpira...*: ler. || *adu.*: *aduerbe*. || *aza...*: hurrenkera alfabetikoari dagokionean *azp-* letrekin hasten diren hitzen ondoren *aza-* letrekin hasten diren etara itzultzen da hemen eskuizkribua. Kontutan hartu behar da hau A eta C alderatzean.
- O *Azcanarua*. Bl.... , alicorne (Oih 1).
Ascanarroa. Le blaieau (Mai 12).
Aspiçuna. Longe de pourceau ou dautre beste (Oih 1).
Aspizuna. Longe de veau ou de pourceau (Mai 12).

aztala	le gras de la jambe
aztaparra, atçaparra	griffe, patte, main
aztapar uiciac	
aztaparca	
aztaparcatcea	
aztea, (haztea) haztea	nourrir
az-aita	pere nourricier
az-ama	mere nourrice
azcuntza	nourriture, façon de vie, coutume
azmendua	nourrissement
azta, aztura	habitude, façon de viure, jnclination
icusten da cer aztu- ratacoac eta certsu diren	
aztia	deuin
aztiquetac	deuineries
aztietan, aztiquetan	jl ua aux deuins
dabilla	
aztorea	autour
bussocaz edo be- leaz aztore eguïtea	
gaitz	

Agenda. Ru Bail de S. Jean de Luz.

- aza coba: pomme de chou
 aza cobatua: chou pommé
 (30 vº)
 ahur bat aza: une poignée de choux
 aza çurtuina: couton de chou
 azondoa: tronc de chou
 azostoa: feuille de chou
 azca: auge
 azcanaraoa, O.: blereau, taïsson; azcanaro casta
 azpila, O.: cormier
 aztala: le gras de la jambe
 aztaparra, atçaparra: griffe, patte, main
 aztapar uiciac
 aztaparca
 aztaparcateca, A.
 aztea: nourrir; haztea
 az aita: pere nourricier
 az ama: mere nourrice
 azcuntça: nourriture, façon de vie, coutume
 emoçu ene arimari azcuntça, E.
 azmendua: nourriture
 azta: habitude, coustume, nourriture
 azta horri itchequico dio: il retiendra cette habitude
 aztura: habitude, façon de uiure
 icusten da cer azturatacoac eta certsu diren, A. 414
 aztia: deuin
 aztiquetac: deuineries
 aztietan edo aztiketetan dabilla: il va aux deuins
 aztorea: autour
 bussocaz edo beleaz aztore eguitea gaitz
 aztura: jnclination, habitude bonne ou mauuage

C *Agenda...*: orrialdearen erdialdean, eskuineko alboan, beranduago idatzita.

A *ahur bat aza...*: goitik beherako marra batez tarxatuta edo dago 30 vº orrialde osoa. || *azcanaro casta*: beranduago idatzita. || *main*: beranduago idatzita. || *az aita...*: ezk.alb. || *az ama...*: ezk.alb.

O *Astorea*. Autour (Oih 1).

Arriantea. frigidum
marichal.

Arriaya. gay. loyeux.

23

Arriayafuna. gayak.

Arriaittea. egayer. s'égayer.

Arriaiqui. gayement. loyusement.

Arriaittua. loyeux.

Arriayoa. rayon.

Arriôdaren arriayoa.

Arriaba. sœur de frere.

Arriabatafuna.

Arriabatea.

Arriega. fraise. fraym. maramoa. marrusia. marrusiia.

Arriegatea nijar ruz. lu. 7. 33. arrojer de larmes.

Arren.

Arren eguidacu e faguin hura. de grace. fais moy ce plaisir.

Arren dula cura min.

Arrenen negoziu. ce vous conjure. je vous prie instamment.

Arrencura. plainte.

Arrencuros dago. il se plaint.

Arrencuramendua. plainte.

Arrencuratea. se plaindra.

Arrencuratzailea. qui se plaint.

Arrencuratie. plaintif. qui se plaint toujours.

Arretia. O. enroué.

Arretia.

Arribara. Erribera. rivière.

Arriattea. arranger. amonceler. mettre en ordre.

Arriatua. arrangement. monceau.

Arriatun. en ailes. arranger en monceau.